J. J. BACHOFEN

O MATERSKOM PRÁVE

PRELOŽIL DANIEL HUSÁR

TRNAVA, URBÁNEK 1942

25511116156
Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze

Knihovna Ústavu etnologie
Filozofické fakulty UK
Sign. I-1142
Inv. č. Etn-51/2005

JOHANN JAKOB BACHOFEN —
PREDCHODCA HLBINNEJ PSYCHOLOGIE

Osemdesiat rokov uplynulo odvtedy, čo J. J. Bachofen vydal svoju knihu »Das Mutterrecht«, na ktorú sa dlho zabúdalo a ktorá len v posledných rokoch upútala znovu pozornosť. Hlavnú tézu tejto knihy, že totiž boly časy, keď matka bývala hlavou rodiny, doložil Bachofen najmä svojimi výkladmi staroveкého mýtu a umenia. Kým históriografia jeho doby bola skoro výlučne len opisná, Bachofen sa nezdráhal prekročiť jej hranice.

Podľa Bachofena počiatky každého kultúrneho vývinu kotvia v mýte a každý hlbší výskum staroveku musí z neho vychádzať. »Utváranie rodinného práva v známych epochách staroveku nie je pôvodnou skutočnosťou, ale skôr následkom predchádzajúcich starších existenčných stupňov.« — »Rímska sústava paternity prísnosťou svojej formulácie poukazuje na sústavu predošlú, ktorú treba zdolať a zatlačiť.«

Neustále zdôrazňovanie platnosti psychickej skutočnosti, sotretie hraníc medzi mýtom a dejinami a vyzdvihovanie potreby odracionalizovania histórie, to sú hlavné Bachofenove postuláty. Až do začiatku dvadsiateho storočia sa naň so všetkých strán útočilo, no dnes sú Bachofenove geniálne intuície v podstate potvrdené, a to niekoľkonásobne :výskumom primitívnych kmeňov a výsledkami hlbinnej psychológie.

Vzhľadom na materský princíp sú podľa Bachofena najjasnejšie a najcennejšie údaje, ktoré máme o lykijskom národe. Ich deti dostávaly mená po matke a v genealógii platila línia predkov tiež len po matke a tak isto určovalo sa i stavovské zaradenie detí. Právo dediť malý výhradne len dcéry, no malý i alimentačnú povinnosť voči zostarnutým rodičom.

Ak tieto údaje porovnávame so zprávami Tacita o starých Germánoch a s totemovou organizáciou primitívnych kmeňov atď., nebudeme pochybovať o serióznosti Bachofenovej tézy. Jeho náhľady, že materské právo sa týka istého stupňa kultúrneho vývinu a nielen určitého národa, možno doplniť tak,

že sice každý národ prechádza týmto stupňom, ale že perióda tohto prechodu pre nerovnomerný vývin národov trvala raz dlhšie, raz kratšie, a kultúrne znamenala tak isto raz viac, raz menej. Neraz sa i stalo, že národy sa spolu pomiešaly, alebo že jeden druhého premohol a nanútil mu svoju kultúru.

Podľa Bachofena »mýtus je expozícia symbolu«. Ak skúmame jazyky s hľadiska psychologie symbolu, dôjdeme k zaujímavému a cennému poznatku. Z hlbinnej psychologie je známe, že rozličné symboly majú dvojaký, ambivalentný význam, mužský a ženský. Tak napr. most, vražda, smrť. Zaujímavé je, že v slovanských jazykoch sú tieto slová opačného rodu než v jazykoch germánskych. To nie je náhoda. Jazykovo-kultúrny vývin Germánov sa odohral podstatne v perióde gynekokracie, kým u Slovanov až za hegemónie otcovského princípu. Že u Germánov mala gynekokratická perióda prenikavý kultúrny význam a že napr. deti bývaly pomenované po matke, badať ešte i dnes na zvyku dávať synom ženské mená, ako napr. Rainer Maria Rilke, Karl Maria Weber atď. V ruštine však sú mená, ako napr. Ivan Petrovič, Peter Ivanovič atď., a o priezviskách vieme, že sú produktom pozdného kultúrneho vývinu. Na materský princíp poukazuje tiež slovo G e s c h w i s t e r, kým v slovanských jazykoch mu zodpovedá slovo s ú r o d e n c i.

Význam zeme ako materského symbolu vyskytuje sa v každej reči tak nápadne, že je všeobecne uznaný. Kým je však v latinčine mater — materia, v slovenčine matka — hmota (diminutívom), v maďarčine anya — anyag, v nemčine popri Mutter vedľa Materia je i Stoff. V hlbinnej psychológii tento fakt nazývame zatlačením a zatlačené býva práve to, čo by malo byť najnápadnejšie. Podľa Bachofena »každá doba sleduje nevedome, i vo svojej poézii, zákony vlastného života. Tak veľká je sila, ktorú tieto zákony vyvíjajú, že sa stále uplatňuje prirodzený sklon pretvoriť podľa nových čŕt to, čo sa v minulej dobe odchyľovalo. Gynekokratické tradície neušly tomuto osudu. Nájdeme mnohé prípady, keď spätné pôsobenie neskorších náhľadov na zbytok starších náhľadov a dôsledky pokušenia, nesrozumiteľné nahradiť srozumiteľným podľa vkusu vlastnej kultúry, objavujú sa v podivuhodných prejavoch. Staré črty sú zatlačené novými, veľebné postavy predchádzajúcej gynekokratickej periódy sa predvedú v duchu ich vlastnej existencie, tvrdé prejavy sa predstavia v miernom svetle a podľa

práva panujúceho hľadiska sa posudzujú vedľa práva i smýšľanie, motívy i vášne. — Neraz staré i nové stoji vedľa seba, inokedy ten istý fakt a tá istá osoba ukazuje sa v dvojitom poňatí staršieho i neskoršieho sveta, tam bez viny, tu zločinne, tam plná vznešenosti, tu ako predmet hnusu, potom príčina palinódie.«

Bachofenova štúdia »Der Bär in den Religionen des Altertums« je poučná pre toho, kto sa chce oboznámiť s metódou výkladu symbolov. Podľa Bachofena v gréčtine a pôvodne aj v latinčine slovo m e d v e ď sa používalo v ženskom rode; to sa zakladá na jeho symbolickom význame pre materstvo, vyplynulého z veľmi nehotového stavu medvedieho novonarodenca: »neforemná a nečlenená masa je vypestované matkou olizovaním na krásu hotovej zvieracej postavy«. Na podporu tohto náhľadu možno uviesť i jazykový doklad: B ä r je medveď, g e b ä r e n rodiť, v angličtine b e a r je medveď, sniesť, snášať, narodiť.

Obdobie prechodu materského práva na právo otcovské pokladá Bachofen za najdôležitejší kultúrny obrat v dejinách. Súperenie oboch princípov však pokračovalo v uvedenom vývine ľudstva i ďalej, ako vidno za starých fresiek, náhrobných kameňov a tiež z diel pozdejších umelcov. Je to boj, ktorý sa odráža v najrozmanitejších štruktúrach kultúry a podstatne kotví v biológii. Viacej svetla na tieto otázky sa podarí vrhnúť len sústavnou spoluprácou a syntézou jednotlivých vedných oblastí, ako etnológie, jazykospytu, hlbinnej psychológie a sociálnej psychológie.

Čo sa týka poznámok niektorých kritikov, že Bachofenove poznatky sa už dávno prekonaly a že sa tratia v slepej uličke metafyziky, alebo že práce Bachofenove sú básne, a nie plod vedeckých skúmaní, môžeme iba namietnuť, že sa podrobnejšie nevyjadrili, v akom smysle a kým sú tieto práce prekonané.

Nové vydanie Bachofenových diel a prudké debaty, ktoré vznikly v poslednom čase o jeho jednotlivých tvrdeniach, ako napr. dnes v Nemecku o jeho výklade symbolu vajca ako symbolu gynaikokracie, poukazujú na to, že nepochopenie Bachofenových tvrdení v jeho dobe malo príčinu predovšetkým v nedostatočnosti vedeckého aparátu, ktorý nedával možnosť správne oceňovať jeho poznatky.

Je zaujímavé poukázať na úzky pomer Bachofena k súčasnej hlbinnej psychológii. Bachofen vo svojom poukazovaní na

hlbšie súvislosti rôznych mýtov, vo výkladoch smyslu starých umeleckých pamiatok a v snahe odracionalizovať históriu, javí sa nám ako jeden z najzjavnejších predchodcov hlbinnej psychologie. Známy interpretátor Bachofenových diel, C. A. Bernoulli (cituje L. Zieglera), porovnávajúc Freudove objavy s Bachofenovými, píše: »»V skutočnosti objavil »oidipovský komplex« Bachofen už celý ľudský vek pred Freudom.« Tak súdi na základe samostatného štúdia materského práva Leopold Ziegler roku 1925.« Problém oidipovského komplexu je iste jeden z najdôležitejších problémov modernej psychoterapie a hlbinnej psychologie a vôbec bude užitočné, keď sa budeme touto otázkou, opierajúc sa o poznatky Bachofena, obšírnejšie zaoberať a poukážeme na všeľudský charakter tohto problému. Kto nastolil tento problém? F. Boehm vo svojej práci »Zur Geschichte des Oidipuskomplexes« (Wien 1931) píše: »Táto povesť bola spracovaná a prepracovaná mnohými gréckymi dramatikmi, z ktorých je dvanásť známych, tak napr. Aischylos, Sofokles, Euripides, Xenokles, Achaios a i.« F. Boehm uvádza ďalších autorov, ktorí spracovali tento problém: Seneca, Caesar, Voltaire, Corneille, Dryden, Lee, LaMotte, La Tournelle, Robert Garnier, Chénier, Whitehead, Hans Sachs, Schiller, Hölderlin, Lessing, Hugo v. Hofmannstahl. Vidíme teda, že odpovedať na otázku, kto objavil oidipovský komplex, je veľmi ťažko. Podľa F. Boehma stretáme sa s ním prvý raz v Odysei. Omnoho správnejšie je položiť si otázku, aký obsah má tento problém u rôznych autorov a ako tento obsah interpretujú rôzni vykladači. Ak sa týmto problémom chceme podrobnejšie zaoberať, treba predovšetkým rozlišovať medzi jeho mytologickým spracovaním, neskoršim literárnym (napr. Shakespearov Hamlet) a medzi jeho najnovšim literárnym spracovaním, ako je napr. »Prípad Mauriciov« od Jakoba Wassermanna, na ktorom badať už zrejmý vplyv výsledkov hlbinno-psychologického bádania. Ďalej treba rozlišovať problém čisto psychiatrický a problém filozofický.

V psychiatrii, resp. v hlbinnej psychologii, pod oidipovským komplexom, stručne rečené, rozumieme: »smes snáh, citov a podvedomých predstáv, ktoré sú shluknuté okolo želaní po sexuálnom živote s inopohlavným rodičom a po odstránení rovnopohlavného rodiča«. (O. Fenichel, Berlin 1930.) Doterajšie výskumy svedčia o tom, že oidipovský komplex sám osebe je normálnym zjavom a nebezpečným je len vtedy, keď tento ci-

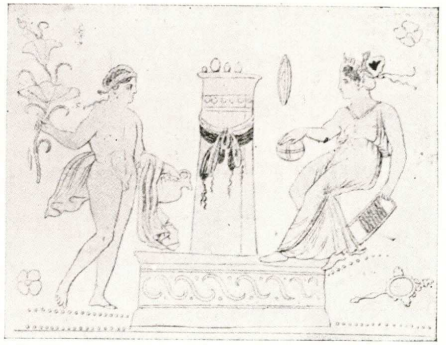

Obraz na váze so znakmi materského práva.

tový stav ustrnie v svojej intenzite a nenechá dostatočné uvoľnené energie pre nájdenie si nového, sexuálne silného objektu. Je pochybné, či je možné úplné odstránenie oidipovského komplexu a psychiatrické skúsenosti sú doteraz nedostačujúce na rozriešenie tejto otázky.

Dajme sa teraz cestou, ktorú nám ukazuje J. J. Bachofen, a pojednávajme a oidipovskom komplexe vo svetle gréckych heroických bájok. Oidipus nestojí osamotene vo svete gréckych bájok. Jednotlivé mýty spájajú sa ako ozubné kolesá čarodejného stroja, ako beh nášho osudu v novej hre. »Všetko ľudské šťastie je blud krátkeho trvania«, hovorí Bachofen, a túto márnosť našich najvyšších snáh odhaľujú pred našimi očami herci antického divadla. Ľudia sú zmietaní najmohutnejšími pudmi, ich hra je plná hrôzy, hudba najhlbších vznetov ľudskej duše. Na to, aby sme ju ovládali, dorástlo nás len veľmi málo.

Ak porovnáme ontogenetický vývin s fylogenetickým, vidíme, že premoženie oidipovského komplexu v živote jednotlivca rovná sa premoženiu materského práva právom otcovským. Prekonanie, ktoré sa dosiahlo už spoločnosťou, musí každý jednotlivec znovu prekonať sám. Úspechu tohto prekonania stoja v ceste silné emocionálne sily. Harmóniu, ktorá vládne v ranej detskej perióde medzi dieťaťom a matkou, nechádzame opäť v harmonickom živote gynaikokratickej periódy. »Črta jemnej humanity, ktorú vidíme odrážať sa vo výraze tvári na egyptských sochách, preniká gynaikokratickým svetom a dáva mu pečať, v ktorom všetko, čo sa požehnalo materským myslením a cítením, môžeme znova dobre rozpoznať ... Akým samozrejmým nám teraz bude v Hesiodovom líčení výhradné vyzdvihovanie matky, jej nikdy neprerušenej starostlivej opatery a synovej večnej nedospelosti, ktorý prirástol k nej viac telesne ako duševne, a ktorý sa až do svojho vysokého veku teší po boku matky pokoju a pohodliu, ktoré poskytuje roľnícky život; ako zodpovedá oným kresbám neskoršie zaniklého šťastia, ktorého stredobodom je panstvo materstva, s ktorým zanikol aj každý pokoj na zemi.« (B a c h o f e n, sv. I., str. 69.)

Ale stále diferencovanie ľudských pomerov, rozvíjajúci sa malý priemysel, postavily ľudského ducha pred také požiadavky, na ktoré by gynaikokratická spoločnosť nebola už stačila. S bezprostredným odstránením prirodnej závislosti v roľníckom živote, bolo odstránené aj panstvo matky. Hoci otcovský princíp razil si svoju cestu nemilosrdne krvou, predsa má len v ľud-

kých dejinách veľmi veľký význam: »S nastolením paternity oslobodzuje sa duch od prírodných javov a jeho víťazstvom sa povýšilo ľudské bytie nad zákony materiálneho života.« (I., str. 114.)

Hoci gynaikokracia stojí na istej morálnej výške, predsa len otcovský princíp stojí ešte vyššie. Zatiaľ, čo »v najhlbších, najtemnejších stupňoch ľudskej bytosti je láska, ktorá matku spojuje s plodom jej tela, jediným svetlým bodom v živote, jediné osvetlenie morálnej tmy, jediný pôžitok v nejhlbšej biede«, na druhej strane »vnútorné spojenie dieťaťa s otcom, obetovanie sa synovo za toho, kto ho splodil, vyžaduje si omnoho vyšší stupeň mravného vývinu ako láska k matke, ktorá ako tajuplná moc preniká všetky bytosti zemského stvorenstva«. (I., str. 66.)

***Mýty, ktoré** spracoval Bachofen, najlepšie odzrkadľujú boj o premoženie gynaikokracie. Žiaľbohu sú tieto, ako aj iné Bachofenove práce, prístupné len vo veľmi porušených vydaniach. V Nemecku pred krátkym časom začali znovu vydávať jeho zobrané diela, ale pre veľký rozsah jeho diel potrvá ešte dlhší čas, kým vydanie bude dokončené.*

Boj o otcovské právo je zároveň aj bojom o ideu nesmrteľnosti. Idea rovnosti človeka s hmotou bola od základu porazená založením otcovského práva. Belerofonovi sa podarilo odstrániť iba amazonstvo. Danaidy zavraždily manželov, ktorí im boli nanútení.

*Podľa Bachofena boly Danaidy prinútené vraždiť, ak si chcely zachovať neporušené svoje právo. Aby mohly oklamať mužov, musel sa sláviť sobáš, po ktorom sa uskutočnil krvavý **čin. »Lebo bolo ich svätou povinnosťou pomstiť a znovu upevniť** svoje zosmiešnené, Egypťanmi drzo porušené ženské právo, svoju slobodu v domácnosti i v štáte vraždou vlastného, im nanúteného manžela. Tu tkvie prvý motív argivického krvavého sobáša v jeho pôvodnej pravdivosti a prísnosti.« (B a c h o f e n: Urreligion und antike Symbole, sv. II., str. 155, Leipzig 1925.)*

*Belerofon, ktorý zavraždil Chimara, plávajúceho na lodi, **»ktorá mala ako znak na prednej časti leva a na zadnej časti zmiju, a ktorý Lykijcom spôsoboval veľké škody« (sv. II., str. 167), bol ešte reprezentantom gynaikokracie, ktorá patrí k náboženskému stupňu, »poznajúcemu len telesný život, a preto smúti podobne ako Belerofon nad večným zánikom všetkého, čo bolo vytvorené«. (B a c h o f e n: Mutterrecht und Urreligion,***

strana 165, Stuttgart 1941.) Belerofon, ktorý zahnal mužom nepriateľské amazonky a zavraždil trojpohlavného Chimaira, umožnil panstvo žien, oslobodené od amazonstva. Jeho víťazstvo nebolo úplné, lebo keď sa pokúsil zriadiť vládu otca v rodine, bol pri svojej ceste, »na ktorej mal dosiahnuť nebeské výšiny svetla«, zasiahnutý Zevovým hnevom. »Odvrhnutý, spadol do alejských lánov. Tarsus svedčí, že si z toho, ako Hefaist, odniesol krivajúcu nohu.« (B a c h o f e n: Urreligion und antike Symbole, sv. II., str. 170.) Ak Belerofen chcel svojou cestou dosiahnuť nebeské výšiny svetla, je tým symbolicky vyjadrená jeho snaha zbaviť sa závislosti od matérie. Táto snaha neznamená len vybudovanie otcovskej vlády, ktorá umožňuje rýchly vývin ľudského ducha, ale aj premoženie materiálnej minulosti a víťazstvo náuky o nesmrteľnosti. V tom smysle javí sa nám okrem svojej úlohy zakladateľa lykijského materského práva i ako priekopník idealistického svetonázoru. Jeho revolúcia bola však len polovičným víťazstvom a »v tom sa odlišuje od ostatných potlačovateľov materského práva, od Heraklea, Dionýza, Perzea, od apollinského hrdinu Achilla a od Tezea, že oni s amazonstvom zároveň ničia gynaikokraciu a pozdvihujú ako konečne platné sily svetla slnečný princíp otcovstva nad materiálny princíp pozemského materského práva, zatiaľ čo Belerofonovi sa nepodarilo dosiahnuť čisté oblasti nebeského svetla«. (B a c h o f e n: Urreligion und antike Symbole, II, str. 170.)

Prechod materského práva k otcovskému je, keď aj nepriamo, najrozhodnejšie spečatený Oidipovým príbehom. Oidipov hriech nie je ani pokusom o zničenie materského práva ani pokusom o nastolenie práva otcovského. Jeho hriech spočíva v tom, že chcel zachovať otcovský princíp (jeho mužský pôvod zdôrazňuje i jeho meno), ale zároveň nechcel sa vzdať silnej smyselnej viazanosti k matke, ktorú viazanosť stupňoval až k incestu. To muselo viesť ku katastrofe. Také silné emocionálne viazanosti, keď sa neovládajú, musia znovu zapríčiniť nastolenie materského práva, ale od toho okamihu, v ktorom pozdvihnutie ľudskej duše odhalilo svoje vlastné vývinové zákony, stal sa návrat k trvalému panstvu žien nemožnosťou. Spomienka je emocionálne podmienená, a aby vryla ľuďom dostatočne do pamäti nemožnosť takého návratu, musel aj Oidipus dokončiť cestu svojho strašného osudu. »Len keď sa blíži zánik, len keď sa začína boj, uvedomuje si svet, čo nim cez stá-

ročia bez jeho vedomia vládlo. Keď potom neslýchané činy oznamujú noc zúrivosti a zúfalstva, vtedy sa k nim pripojí najmä ľudská pamäť, a čo by nezmohol pokojný pôžitok zo šťastia a svornosti, to dosahuje mrazenie hrôzy.« (B a c h o f e n: Urreligion und antike Symbole ,sv. II., str. 47.)

Najnovšie skúmania primitívnych kmeňov svedčia, že »materské právo vládne i dnes z väčšej časti v strednej Afrike, zčasti vo východnej Afrike a aj v Austrálii«. (F. B o e h m: Zur Geschichte des Oidipuskomplexes.) Tieto sociálne inštitúcie označujú etnologovia ako strýcovsko-právne, pretože »v tejto matersko-právnej rodine strýc, t. j. brat matky, má právo, povinnosti a autoritu, ktorú má u nás v rodine otec. Musí sa starať aj o svoje sestry a jeho majetok i imanie po jeho smrti prechádza nie na vlastné deti, lež na deti jeho sestry«. (Ibid.)

Veľkú dôležitosť má objav u primitívov, že veľmi často »vládne úplná neznalosť súvislosti medzi sexuálnym stykom a oplodnením«. »Trobrianec, ktorý dlhší čas nebol doma, veľmi sa poteší, keď mu jeho žena porodila medzi tým jedno alebo dve deti a je radostne pohnutý, keď ich ako svoje deti vezme do náručia.« (Ibid.) Kde sa táto súvislosť medzi sexuálnym stykom a oplodnením uvedomila a jej potlačenie sa nepodarilo, muselo toto uvedomenie nevyhnutne prv alebo neskoršie zapríčiniť vznik otcovského práva.

Veľkú úlohu, ktorú hrá oidipovský komplex v duševných chorobách, pozná dnes každý vážny psychiater. Bachofenove výklady gréckej mytológie a nim naznačené súvislosti jasne posvietily na tento problém. Vniesť tieto súvislosti pomocou metód hlbinnej psychológie do vedomia ľudstva znamená odhaliť ľudstvu jeho pradejiny, čo sa rovná analýze nášho duševného života až po jeho najranejšie detstvo. Toto je v opravdivom smysle kolektívna psychoterapia. Bez takejto kolektívnej psychoterapie nemožno pomôcť ľudstvu v jeho ťažkom boji proti temným silám nevedomia.

Význam Bachofenových objavov sotva možno úplne zhodnotiť. Nesmierne vedomosti, neotrasiteľné konzekvencie a odvaha pozrieť sa do tvári skutočnosti i neúnavný boj za svoju vec bez toho, že by dosiahol primerané uznanie, charakterizujú génia, ktorého právom uznávame za najpoprednejšieho predchodcu modernej hlbinnej psychológie.

Karol Terebessy

»Neistým, bludom krátkeho trvania je všetko ľudské šťastie,
bez premeny a kolísania iba božská láska. Preto,
ó smrteľniku, dôveruj Afrodite, ako jej
i Adonis dôveruje. Milostivou
matkou, v smrti pevnou
oporou Ti bude.«

J. J. B a c h o f e n.

Nasledujúca rozprava pojednáva o dejinnom zjave, ktorý síce niektorí spozorovali, ale ktorý nik neskúmal v jeho plnom rozsahu. Doterajšia veda o praveku neuvádza materské právo, termín to nový, ktorý označuje rodinný stav neznámy. Rozprava takéhoto druhu láka neobyčajne, ale prináša i neobyčajné ťažkosti. Nielen, že chýbajú dôležité prípravné práce, ale vôbec doterajšie bádanie ničím neprispelo na osvetlenie kultúrnej periódy, v ktorej existovalo materské právo. Teda vnikáme do oblasti, ktorá čaká na prvé priekopnícke práce. Cítime, že sa dostávame zo známych dôb praveku do prvších období a z dosiaľ známeho myšlienkového sveta do úplne iného a staršieho. Národy, s ktorých menami sa výhradne spojuje sláva antickej veľkosti, ustupujú do pozadia, a druhé, ktoré nedosiahly úroveň klasickej vzdelanosti, prichádzajú na ich miesto. Neznámy svet sa otvára pred našimi očami. Čím hlbšie doň vnikáme, tým svojráznejšie sa všetko okolo nás utvára. Všade protiklady myšlienok vyvinutej kultúry, všade staršie náhľady, vek svojských čŕt a mravy, ktoré možno posudzovať iba v rámci ich zákonitosti. Gynaikokratické rodinné právo zdá sa cudzie nielen nášmu, najmä však antickému vedomiu. Vedľa antického tento pôvodnejší životný zákon, z ktorého vzniklo materské právo a z ktorého jedine možno ho vysvetliť, objavuje sa ako cudzí a s ojedinelým založením. Najvyššou myšlienkou nasledujúceho skúmania je zistiť hybný princíp gynaikokratickej epochy a určiť jej správny vzťah jednak k nižším životným štádiám a jednak k rozvinutej kultúre. Moje skúmanie privlastňuje si teda omnoho obsiahlejšiu úlohu, než ako by to prezradzoval zvolený nadpis. Rozrastá sa do všetkých oblastí gynaikokratického mravu, vyhľadáva jeho jednotlivé črty, ktoré by sa potom sjednocovaly a vysvetľovaly v základnej myšlienke a tým sa stal opäť znateľným obraz kultúrneho stupňa, zatlačeného a plne prekonaného pozdejším vývinom praveku.

Cieľ sa postavil vysoko. Ale iba najväčším rozšírením obzoru dosiahne sa pravé chápanie a vedecká myšlienka vykryštalizuje sa v tú jasnosť a dokonalosť, ktorá je podstatou po-

znania. Pokúsim sa načrtnúť vývin a rozsah svojich myšlienok a tak pripraviť i uľahčiť štúdium nasledujúcej rozpravy.

Zo všetkých zpráv, ktoré svedčia o existencii a vnútorných základoch materského práva, najjasnejšie a najcennejšie sú zprávy, týkajúce sa lykijského národa. Podľa Herodota Lykiovia nazývajú svoje deti nie ako Heléni podľa otcov, ale podľa matiek a vyzdvihovali vo všetkých genealogických udaniach iba materské rodokmene, pričom hodnotili rodový stav dieťaťa iba podľa matky. Nikolaos z Damašku dopĺňuje tieto udania zdôraznením výhradného dedičského práva dcier, ktoré on odvodzuje od lykijského zvykového práva, teda od nepísaného, ktoré podľa Sokratovej definície je zákon daný samým božstvom. Všetky tieto zvyky sú prejavom jedného a toho istého základného nazerania. Ak v nich vidí Herodot iba zvláštne odchýlenie sa od helénskych mravov, tak skúmanie ich vnútornej súvislosti určite privádza k hlbšiemu chápaniu. Nie nepravidelnosť a ľubovôľa, ale systém a nevyhnutnosť ukazuje sa nám, a keďže je pochybný každý vplyv pozitívneho zákonodarstva, stráca potom domnienka o bezvýznamnej anomálii i len zdanie oprávnenosti. K helénsko-rímskemu otcovskému princípu druží sa rodinné právo, vo svojich základoch, ako i vo stvárnení úplne protikladné. Vzájomným porovnaním vyjasnia sa ešte viac ich zvláštnosti. Toto poňatie potvrdzuje sa objavením príbuzného nazerania u iných národov. Výhradnému dedičskému právu dcier v lykijskom práve zodpovedá tak isto výhradná alimentačná povinnosť dcier voči zostárnutým rodičom podľa egyptského zvyku, čo dosvedčuje Diodor. Ak sa zdá, že toto ustanovenie dokončilo stavbu lykijského systému, tak Strabonom uchovaná zpráva o Kantabroch odhaľuje nám ešte ďalšiu konzekvenciu toho istého základného nazerania, a to elokáciu a dotáciu bratov sestrami.

Keď sa všetky tieto rysy sjednotia v spoločnej myšlienke, dostanete mimo toho poučku celkom všeobecného významu. Na nej zakladá sa presvedčenie, že materské právo neprislúcha iba určitému národu, ale istému kultúrnemu stupňu. Teda pre rovnorodosť a zákonitosť ľudskej podstaty materské právo sa nemôže podmieňovať a ohraničovať žiadnou národnou príbuznosťou a konečne musí väčšmi biť do očú shoda základného nazerania než rovnakosť jednotlivých prejavov. Spracovanie polybianskych zpráv o sto šľachtických domoch epicefyrických Lokrov, vyznačujúcich sa materskou genealogiou, pripája k ra-

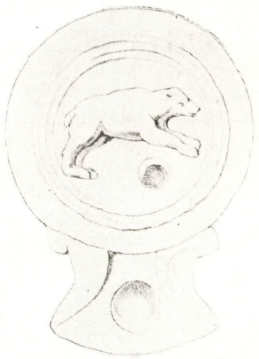

Hrobná lampa s medvedím symbolom.

du všeobecných hľadísk ešte dve ďalšie, vnútorne súvisiace, ktorých správnosť a významnosť dokázala sa počas skúmania. Materské právo prináleží prvšej kultúrnej perióde ako otcovský systém. Jeho plný a nezúžený rozkvet speje k úpadku za víťazného utvárania otcovského práva. Podobne prejavujú sa gynaikokratické životné formy predovšetkým u tých kmeňov, ktoré sú oproti helénskym národom staršími pokoleniami. Ony sa podstatne zúčastňujú na tej pôvodnej kultúre, ktorej osobitný ráz súvisí s principátom gynaikokracie práve tak úzko ako helénizmus s vládou paternity.

Tieto základné vety, vyvodené z malého počtu faktov, počas skúmania sa bezpečne a neotrasiteľne upevnily množstvom stále bohatších a pribúdajúcich objavov. Ak nás privádzajú Lokrovia k Lelegom, tak k nim sa hneď pripájajú Karovia, Aitolovia, Pelasgovia, Kaukoni, Arkadi, Epeiovia, Minyovia, Teleboiovia, a u všetkých objavuje sa materské právo a na ňom spočívajúce mravy vo veľkej rozmanitosti jednotlivých čŕt. Objavenie sa ženskej moci a veľkosti, nad čím sa už staré pokolenia pozastavovaly, vtláča každému jednotlivému národnému obrazu, nech už má v inom zreteli akokoľvek osobitné zafarbenie, celkom ten istý charakter starovekej vznešenosti a pôvodnosti, úplne odlišnej od helénskej kultúry. Spoznáme základnú myšlienku, ktorej zodpovedá genealogický systém Naupaktií, Eöí, Katalog a spojenie nesmrteľnej matky so smrteľným otcom, vyzdvihovanie materského majetku, materského mena a srdečnosti materského súrodenstva. V tejto myšlienke pramení napokon pomenovanie materská zem, zväčša svätosť ženských obetí a najmä nesmieriteľnosť vraždy matky.

V tomto prípade, keď sa nesnažíme o jednotlivé hľadisko, ale o zdôraznenie obsiahlych hľadísk, treba prízvukovať význam mytickej tradície pre naše skúmanie. Zvláštna sviazanosť materského práva s najstaršími kmeňmi gréckeho sveta ukazuje, že práve ona prvá forma tradície je pre poznanie gynaikokracie mimoriadne dôležitá, a tak isto môže sa očakávať, že postavenie materského práva v mýte zodpovedá veľkej dôležitosti, ktorú zastáva v živote ako stredobod celej kultúry. Tým naliehavejšou sa nám stáva otázka, akú dôležitosť sme oprávnení pripisovať tejto praforme ľudskej tradície a ako ďaleko smieme ťažiť z jej prejavov? Pokúsime sa spracovať jednotlivý príklad z lykijského okruhu povestí a tým pripraviť odpoveď na túto otázku.

Okrem úplných historických svedectiev Herodotových i mytické kráľovské dejiny podávajú nám príklad materského sprostredkovania dedičského práva. Nie synovia Sarpedona, ale dcéra Laodameia je oprávnenou dedičkou a prenáša ríšu na svojho syna, ktorý vydedí strýcov. Eustat sdeľuje nám vyprávanie, ktoré dáva tomuto dedičskému systému symbolický výraz, v ktorom sa odzrkadľuje základná myšlienka materského práva v biologickej výraznosti pohlavia. Ak by sa nám boly stratily Herodotove a Nikolaove svedectvá, bol by sa snažil vládnucí spôsob bádania najprv oslabiť vyprávanie Eustatovo námietkami, že jeho pravosť nedá sa dokázať nijakými staršími alebo i súdobými prameňmi. Z tajomnosti vyprávania urobil by sa potom dôkaz vynaliezavosti niektorých pochabých mytografov a nakoniec tá skutočnosť, na ktorej mýtus vyrástol ako škrupina okolo zrna, sa obrátene abstrahuje z mýtu a zpätne predstavuje z neho vybásnená, a ako bezcenná smeť priloží sa k oným neužitočným poznámkam, ktorých denne vzrastajúci počet značí rozvratný pokrok takzvaných kritických prehľadov tradičného materiálu. Porovnanie mytických zpráv s historickými ukazuje prevrátenosť tohto postupu v najjasnejšom svetle. Mytická tradícia, ktorej pravdivosť overila sa historicky pevnými skutočnosťami, uznáva sa ako pravé, od vplyvu fantázie celkom nezávislé svedectvo praveku. Prednosť Laodamey pred bratmi treba považovať samu osebe za postačujúce overenie lykijského materského práva. Sotva možno zistiť nejakú črtu gynaikokratického systému, ktorému by chybovalo podobné overenie, ktoré sa však vždy nedá vykonať v histórii toho istého národa. Sám celkový charakter gynaikokratickej kultúry má v každom prípade takú paralelu: oboje vyplýva prinajmenej z čiastočného udržania materského práva až do pozdných dôb. V mytických a prísne historických tradíciách stretávame sa súhlasne so zvláštnosťami toho istého systému. Prejavy najstarších dôb a pozdejších, niekedy i novších období nachádzajú sa vedľa seba, prekvapujú svojou príbuznosťou a tak možno zabudnúť na ďaleké medziobdobia, ktoré ich delia. Netreba ničím dokladať, ako zapôsobil tento paralelizmus na celý spôsob skúmania mytickej tradície, ako ukazuje neudržateľnosť hľadiska, ktoré zaujíma voči nej dnešné bádanie a ako odníma každé oprávnenie onomu beztoho kolísajúcemu rozlišovaniu historických a predhistorických dôb práve v najdôležitejšej časti histórie, t. j. pri poznávaní starých náhľadov a pomerov.

Odpovedajúc na prv nadhodenú otázku, mytické podanie javí sa ako verný výraz zákona dôb, na ktorých zakladá sa historický vývin starého sveta, ďalej ako prejav pravdepodobného spôsobu myslenia, ako bezprostredný historický prejav a konečne ako pravdivý, vysoko spoľahlivý historický prameň. Laodameina prednosť pred bratmi privádza Eustata k poznámke, že taká prednosť dcier pred synmi celkom odporuje helénskym náhľadom. Toto vyjadrenie je tým pozoruhodnejšie, čím mladší je prameň, v ktorom ho nachádzame. Naproti dnešným zástupcom kritiky nedá sa učený Byzantinec sviesť žiadnou podozieravosťou pre anomáliu, ktorá sa mu zdá vyskytovať v povesti, a tobôž nie k jej meneniu. Takéto podriadenie sa tradícii bez overenia a na základe viery, často karhané ako bezmyšlienkovité prepisovanie, tvorí najistejšiu záruku spoľahlivosti i pozdejších zpráv. Vo všetkých oblastiach pravekého bádania panuje tá istá láska a dôkladnosť v udržaní a pestovaní podania, tá istá ostýchavosť položiť ničivú ruku na zbytky minulého sveta. Jej môžeme ďakovať, že poznáme s istotou vnútorné založenie najstarších dôb a sledovať dejiny myšlienkového sveta až k jeho začiatkom, v ktorých pramenil pozdejší vývin. Čím menšia je náklonnosť ku kritike a subjektívnej kombinácii, tým väčšia je spoľahlivosť a tým vzdialenejšie nebezpečenstvo falšovania.

Čo sa týka materského práva, mýtus tvorí ešte ďalšiu záruku pravosti. Jeho protikladnosť k myšlienkam pozdejších časov je tak hlboká a prenikavá, že za ich vlády nemohlo vzniknúť zbásnenie gynaikokratických prejavov. Systém paternity je výsledok náhľadu, ktorému staršie právo bolo hádankou a ktorý nebol schopný vytvoriť nijakú črtu, spoločnú s materským právom. Laodameino prednostné právo môže sa považovať vplyvom protikladných helénskych myšlienok za niečo nejestvovateľné a podobne je to i s nespočetnými stopami tej istej životnej formy, ktoré sa vpriadly do dejín praveku všetkých starých národov, nevynímajúc Atény a Rím, týchto dvoch najrozhodujúcejších zástupcov paternity. Každá doba odráža nevedome sama vo svojich vybájeniach zákony vlastného života. Vskutku, tak veľký tlak vyvíjajú tieto zákony, že prirodzený sklon meniť odlišnosti prvších časov podľa nového razenia, stále trvá. Gynaikokratické tradície neunikly tomuto osudu. Stretneme sa v mnohých veľmi výrazných prípadoch so zpätným pôsobením pozdejších náhľadov na zbytky prvších a s následkami pokusu

urobiť nesrozumiteľné srozumiteľným podľa vkusu vlastnej kultúry. Staré črty sa zatlačujú novými, vznešené postavy gynaikokratického praveku predstavujú sa súčasníkom v duchu ich vlastného bytia, príkre prejavy podávajú sa v miernejšom svetle a potom vedľa práva i smýšľanie, motívy, vášne posudzujú sa podľa práve vládnuceho hľadiska. Neraz nájdeme vedľa seba nespojene nové i staré. Inde objavuje sa ten istý fakt, tá istá osoba v dvojakom poňatí prvšieho i neskoršieho sveta, tam nevinný, tu zločinec, tam plný vznešenosti a dôstojnosti, tu predmetom ošklivosti a potom príčinou palinódie (odvolania). V iných prípadoch ustupuje matka otcovi, sestra bratovi, ktorý sa namiesto nej alebo zamieňavo s ňou dostáva do povesti, ženské pomenovanie mužskému, slovom je to ústupok materského poňatia požiadavkám vyspelej teórie paternity. Neskoršia doba ďaleko od toho, aby básnila v duchu prekonanej a zaniklej kultúry, snaží sa viac presadiť vládu svojich myšlienok na skutočnosti a javy, ktoré sú jej cudzie. Tu leží najvyššia záruka pravosti všetkých mytických stôp gynaikokratického praveku. Ony majú silu dokonale spoľahlivých dôkazov. V tých prípadoch, v ktorých nemohly sa vyhnúť pretváraciemu vplyvu pozdejšej doby, obsahuje mýtus prameň ešte bohatšieho poučenia. Pretvárania vyrastajú oveľa častejšie z nevedomého poddania sa myšlienkam doby a len zriedka a výnimočne z vedomého nepriateľstva voči starému, takže povesť stáva sa vo svojich premenách živým výrazom vývojových stupňov národa, s ktorými sa ona vyvíja rovnakým krokom, a pre schopného pozorovateľa je verným odrzkadlením všetkých období života.

Postoj, ktorý zaujíma nasledujúce skúmanie voči mytickej tradícii, ako úfam, ukáže sa teraz jasným i oprávneným. Bohatstvo výsledkov, ku ktorým privádza, môže sa spoznať iba zo skúmania jednotlivostí. Naše moderné historické bádanie vo svojej jednostrannej zamierenosti na sdeľovanie udalostí, osobností, dobových pomerov, vytvorením protikladu medzi dobou historickou a mytickou, ako aj nenáležitým rozšírením mytického obdobia, prisúdilo vede o praveku cestu, na ktorej súvislé a hlbšie porozumenie dosiahnuť nemožno. Všade, kde sa stýkame s dejinami, nachádzame pomery, ktoré predpokladajú prvšie stupne bytia. Nikde začiatok, všade pokračovanie, nikde čistá príčina, všade zároveň už následok. Opravdivé vedecké poznanie nezáleží len v odpovedi na otázku »čo?«, ale dokonalým sa stáva iba vtedy, keď vie odhaliť »zkadiaľ?« a to

spojiť s »kam?«. Rozumením bude poznanie iba vtedy, keď obsiahne pôvod, vývin a koniec. Začiatok vývinu tvorí však mýtus. Každé hlbšie skúmanie praveku musí z neho nevyhnutne vychádzať. Skrýva prvopočiatky a iba skrze neho možno ich odhaliť. Prvopočiatky však podmieňujú pozdejší pokrok a dávajú navždy smer línii, ktorou sa on uberá. Bez poznania prvopočiatkov nevytvorí historická veda nikdy vnútorný uzáver. Ono rozlišovanie mýtu od histórie oprávňuje sa, pokiaľ označuje rozdielnosť zvýraznenia dejov v tradícii, ale nemá význam a oprávnenie s hľadiska kontinuity ľudského vývinu. V našej oblasti bádania treba sa ho vzdať, čo podmieňuje celý výsledok skúmania. Útvary rodinného práva v známych časoch praveku nie sú nijakými pôvodnými stavmi, ale skôr následkami predchádzajúcich starších životných stupňov. Samy osebe ponímané objavujú sa iba vo svojej skutočnosti, ale nie vo svojej kauzalite, a sú izolovanými skutočnosťami, a ako také môžu byť najvýš predmetom vedenia, no nie porozumenia. Rímsky systém paternity poukazuje svojou prísnosťou, s ktorou sa prejavuje, na prvší systém, proti ktorému bojuje a ktorý treba potlačiť. Vysoké, čistotou apollinskej kultúry zaodeté otcovstvo v meste bezmaterskej Zeusovej dcéry Athény zračí sa nie inác ako vrchol vývinu, ktorého prvé stupne musia náležať svetu celkom odlišných myšlienok a pomerov. Ako máme porozumieť koncu, ak sú nám začiatky hádankou? Kde ich však možno spoznať? Odpoveď nie je pochybná! V mýte, vo vernom obraze najstarších dôb: alebo tu alebo nikde. Potreba súvislého poznania viedla neraz k pokusu výtvormi filozofickej špekulácie zadovážiť nejaké uspokojenie túžbe po poznaní počiatkov a veľké medzery v systéme dôb vyplniť tienistými útvarmi abstraktnej rozumovej hry. Zvláštny protiklad, zamietnuť mýtus kvôli básneniu a zároveň sa dôverčivo oddať utópiám. Nasledujúce skúmanie bude sa starostlivo vyhýbať všetkým svodom tohto druhu. Ostražito i úzkostlivo pridržiavajúc sa pevnej pôdy, sledujúc všetky krivoláčiny a zátoky, vyhýba sa hlbokým vodám, ich nebezpečenstvám a náhodnosti. Kde nie sú poruke nijaké poznatky, treba predovšetkým skúmať jednotlivosti. Iba bohatstvo detailov umožňuje potrebné porovnania a takto rozlišovanie podstatného od náhodného, všeobecne zákonitého od lokálneho. Len tak dostávame sa k možnosti, dobýjať sa stále k rozsiahlejším hľadiskám. Vyčítalo sa mýtu, že je ako pohyblivý piesok a že nikde nedovoľuje postaviť sa pevne na nohy. Ale

táto výčitka zasahuje nie vec, lež spôsob konania. Mnohotvárny a menivý mýtus podlieha predsa vo svojich vonkajších prejavoch určitým zákonom a na isté a pevné rezultáty nie je menej bohatý ako nejaké iné pramene dejinného poznania. Ako produkt kultúrnej periódy, v ktorej sa život národov nevykoľajil ešte z harmónie prírody, sdeľuje spolu s ňou onú nevedomú zákonitosť, ktorá stále chýba dielam voľnej reflexie. Všade systém, všade súvislosť, vo všetkých jednotlivostiach výraz jedného veľkého, základného zákona, ktorý v bohatstve svojich prejavov má najvyššiu záruku vnútornej pravdivosti a prírodnej nevyhnutnosti. Gynaikokratická kultúra predstavuje jednotnosť vládnucej myšlienky vo zvlášť vysokom stupni. Všetky prejavy vyvierajú z jedného prameňa a sú známkou jedného v sebe uzavretého vývinového stupňa ľudského ducha. Materský princípat v rodine nemožno chápať ako ojedinelý zjav. Mravy, aké sa utvárajú s rozkvetom helénizmu, sú s ním neslúčiteľné. Ten istý protiklad, ktorý ovláda princíp paternity a materského práva, musí nevyhnutne prenikať celé životné utváranie, v ktorom sa rozvíjajú obidva systémy.

Prvé pozorovanie, ktorým sa potvrdzujú konzekvencie gynaikokratického myšlienkového sveta, zakladá sa na prednosti ľavej strany pred pravou. Ľavé prislúcha ženskej trpnej prírodnej potencii, pravé mužskej činnej. Úloha, akú hrá ľavá ruka Izidina v krajine Nílu, obzvlášť holdujúcej materskému právu, postačí, aby ujasnila zdôraznenú súvislosť. Ďalšie fakty pribúdajú vo veľkom počte a upevňujú ju v jej celej dôležitosti, univerzalite, pôvodnosti a nezávislosti na vplyve filozofickej špekulácie. V mravoch a zvykoch občianskeho a kultového života, vo svojráznostiach odievania sa, ako i v účese, rovnako dôležite v jednotlivých výrazoch opakuje sa stále tá istá idea, »major honos laevarum partium« (vyššia hodnosť ľavej strany), a jej vnútorná sviazanosť s materským právom. O nič menej dôležitý je aj druhý prejav toho istého základného zákona, a to princípat noci nad dňom, vychádzajúcim z jej materského lona. Gynaikokratickému svetu priečil by sa opačný pomer. Už staré pokolenia stavaly prednosť noci, ľavosť, ako aj princípat materstva na spoločnú platformu. I tu dosvedčujú prastaré mravy a zvyky, ako počítanie času podľa nocí, voľba nočného času pre boj, poradu, právne výroky, vykonávanie kultových obradov za temna, že nepretriasame abstraktnú filozofickú myšlienku pozdejšieho vzniku, lež realitu pôvodnej životnej formy. Ďalším sledovaním tej istej myšlienky môžeme ľahko pochopiť kultové vyznačenie mesiaca pred slnkom, prijímajúcej zeme pred oplodňujúcim morom, temnej stránky smrti prírodného života pred jasnou stránkou bytia, zomrelých pred žijúcimi, smútku pred radosťou, v čom poznávame nevyhnutnú svojskosť najmä materskej periódy sveta. Všetky tieto rysy overia sa vždy nanovo v stále hlbšej významnosti.

Už sa pohybujeme v myšlienkovom svete, v ktorom materské právo nie je už cudzou, nepochopiteľnou životnou formou, ale homogenným zjavom. Predsa objavujú sa na obraze ešte niektoré medzery a tmavé miesta. Je to zvláštna sila každého hlbšie založeného ponímania, že rýchlo priťahuje všetko príbuzné do svojho okruhu a nachádza cestu od navonok prejaveného tiež ku skrytému. Často postačia i jemné náznaky starých pokolení, aby vzbudily nové pohľady. Vyznačenie sesterského pomeru a najmladšieho z rodu môžu nám byť poučnými príkladmi. Oba prináležia materskému princípu rodinného práva a oba môžu potvrdiť jeho základnú myšlienku v novom rozvinutí. Význam sesterského pomeru stal sa známy Tacitovou poznámkou o jeho germánskom ponímaní a príslušné sdelenie Plutarchovo o rímskych zvykoch dokazuje, že ani tu nemáme do činenia s náhodným, lokálnym nazeraním, ale s konzekvenciou generálnej základnej myšlienky. Význačné postavenie najmladšieho z rodu uznáva sa najvšeobecnejšie vo Filostratovom diele »Dejiny hérosov«, v diele hoci staršom, ale pre vysvetlenie najstarších myšlienok veľmi významnom. Obidve zistenia obklopujú sa hneď veľkým počtom jednotlivých príkladov, ktoré nachádzame čiastočne v mytickej tradícii, čiastočne v dejinných pomeroch starších i žijúcich národov a tým zároveň dokazujú svoju univerzalitu a pôvodnosť. Ku ktorej stránke gynaikokratickej myšlienky sa viaže ten-ktorý zjav, nie je ťažko zistiť. Prednosť sestry pred bratom je iba novým výrazom prednosti dcéry pred synom a prednosť najmladšieho z rodu prenáša udržovanie života na tú vetvu materského kmeňa, ktorú, keďže posledná vznikla, i poslednú zasiahne smrť. Treba mi ešte vysvetľovať, ako nové ponímania pripravujú nové uzávery? Ako hodnotenie ľudí podľa zákona prírodného života, z ktorého vzniká záľuba pre výhonky najmladšej jari, súhlasí s lykijským podobenstvom o stromových listoch, a ako toto hodnotenie ďalej predstavuje materské právo ako zákon materiálne-telesného proti duchovnému, vyššiemu životu, a gynat-

kokratický myšlienkový svet vôbec ako výraz matersko-telúrskej, a nie otcovsko-uránskej formy nazierania na ľudské bytie?

Alebo treba s inej strany upozorniť, ako sa nám umožňuje porozumieť mnohým výrokom starých pokolení, mnohým zjavom gynaikokratických štátov prostredníctvom germánskych myšlienok, zaznačených Tacitom, o ďaleko prenikajúcom pôsobení sesterského rodinného sväzku, a ich použiť pri výstavbe nášho diela? Väčšia láska k sestre oboznamuje nás s najpodivuhodnejšou stránkou bytia, založeného na materskom princípate. Ak sme prv zdôrazňovali právnu stránku gynaikokracie, tak teraz sa dotýkame jej morálnej stránky. Ak nás ona prekvapila protikladom toho, čo my považujeme za prirodzené rodinné právo, a potrápila svojou počiatočnou nepochopiteľnosťou, tak táto morálna stránka, ktorá sa v každej dobe pociťuje ako čosi prirodzené, dosiahla ozvenu, ktorá sama napomáha jej porozumenie. Na najhlbšom a najtemnejšom stupni ľudského bytia tvorí láska, ktorá spojuje matku s narodenými z jej tela, najžiarivejší bod života, jediný jas v morálnej temnote a jedinú slasť uprostred hlbokej biedy. Pozorovanie ešte žijúcich národov iných svetadielov, tým že si znovu uvedomilo tieto skutočnosti, ukázalo v pravom svetle tiež význam onej mytickej tradície, ktorú prví filopatrovia nazývajú »otcovskou láskou« a jej objavenie považujú za dôležitý vývinový prelom ľudských mravov. Vnútorný sväzok dieťaťa s otcom, obetovanie syna za svojho ploditeľa žiada si ďaleko vyšší stupeň morálneho vývinu ako materská láska, ktorá sťa stajuplná moc rovnako preniká všetky bytosti pozemského stvorenia. Vynorí sa neskoršie ako materská láska a neskoršie tiež prejaví svoju intenzitu. Tie pomery, za ktorých ľudstvo dosiahlo najskôr morálne štádium, v ktorom pramení vývin každej ctnosti a zušľachtenie každej stránky bytia, sú čarom materstva, ktoré uprostred násilím ovládaného života pôsobí ako božský princíp lásky, sjednotenia a pokoja. V opatrovaní životného plodu učí sa žena prv ako muž svoju láskavosť rozprestrieť za hranice vlastného Ja na iné bytosti a všetku vynaliezavosť svojho ducha sústrediť na udržanie a zkrášlenie cudzej bytosti. Z nej vyviera teraz každý pokrok mravnosti, každé dobrodenie v živote, každá oddanosť, starostlivosť a každý žiaľ nad smrťou. Mnohoznačný je výraz, ktorým sa stvárnila táto idea v mýtu a v dejinách. Iba ju vidíme odzrkadľovať v tom, keď Kréťan pociťuje v slove materská

Tellus medzi vzduchom a vodou. Mramorový relief. Z Augustovej Ara pacis v Ríme, južne od východných dvier. 13-9 r. pr. Kr. Florencia, Ufficie.

zem najvyšší stupeň lásky k svojej rodnej zemi, keď sa spoločenstvo materského lona vyzdvihuje ako najvnútornejší sväzok, ako pravdivý, pôvodne jediný sesterský vzťah, keď sa za najsvätejšiu povinnosť považuje matke pomáhať, ju chrániť a pomstiť, a ohrožovaním jej života stráca sa nádej ne smierenie, keď sa čin vykonal v službách ubližujúceho otcovstva

Či sa mám rozplývať v ďalších podrobnostiach? Predsa postačia tieto, aby sa v nás vzbudil záujem o morálne založenie onej kultúry, ktorej prináleží materské právo. Ako dôležitými sa nám javia teraz oné príklady, v ktorých sa vernosť upevňuje matkami a sestrami, v ktorých nebezpečenstvo alebo strata sestier oduševní k vykonaniu veľkých obetí a v ktorých konečne zaujímajú sesterské páry typicky všeobecné postavenie. Materská láska nie je len vnútornejšia, ale i všeobecnejšia a pôsobí v širšom okruhu. Tacitus, ktorý sa dotýka tejto myšlienky, obmedzujúc ju na sesterský pomer u Germánov, nemohol obsiahnuť celkový význam, ktorý jej prislúcha a široký rozsah, v ktorom sa dejinne overuje. Ako otcovský princíp sa vyznačuje ohraničenosťou, tak materský všeobecnosťou; kým onen sa obmedzuje na úzky kruh, tento, podobne ako prírodný život, nepozná hraníc. Z rodiaceho materstva vyviera všeobecné sbratanie všetkých ľudí, ktorého povedomie a uznanie zaniká rozvojom paternity. Zatiaľ čo rodina, založená na otcovskom práve, viaže sa na individuálny organizmus, rodina, založená na materskom práve, má onen typicky všeobecný charakter, ktorým sa vyznačuje začiatok každého vývinu a ktorý odlišuje materiálny život od vyššieho duchovného života. Smrteľný obraz Demetry, matky zeme, podaruje lono každej ženy potomkom, narodeným z iných súrodencov, a bude poznať iba vlasť bratov a sestár, a to tak dlho, kým rozvoj paternity neporuší jednotnosť spoločenstva a kým nerozčlenenosť sa neprekoná princípom členenia.

V materských štátoch našla táto stránka materského princípu mnohoznačné zvýraznenie, ba i právne formulované uznanie. Na nej sa zakladá onen princíp všeobecnej slobody a rovnosti, ktorý často nachádzame ako hlavnú črtu v živote gynaikokratických národov, filoxenia (pohostinnosť) a rozhodný odklon od stiesňujúcich hraníc všetkého druhu, široký význam určitých pojmov, ako napr. rímske »paricidium« (vražda rodičov, vražda), ktoré iba pozdejšie zmenily svoj prirodzene všeobecný smysel na individuálne obmedzený, a napokon osobitná

chvála príbuzenského smýšľania i sympatie, ktorá nepozná nijakých hraníc a rovnako objíma všetkých členov národa. Gynaikokratické štáty sú najmä tým povestné, že nepoznajú roztržiek a milujú pokoj. Boly tu veľké panegyriká, na ktorých sa kochaly všetky čiastky národa, ovládané pocitom bratstva a národnej pospolitosti, ktoré sa u nich prvé staly zvyklosťou a najkrajšie sa vyvinuly. Zvláštna trestnosť telesného ublíženia na spolubližných, ba i na zvieratách je o nič menej charakteristická. Vnútorné založenie materského princípu najkrajšie sa nám premieta do skutočného života v mravoch oných Rimaniek, ktoré nie pre svoje deti, lež pre deti sestrine utiekajú sa k veľkej matke, a žiadajú si pre sestry ženicha, potom v mravoch Peržanov, ktorí sa modlia k bohu za celý národ, Karov, ktorí všetky ctnosti sympatie prejavujú voči svojim príbuzným. Črta nábožnej humanity, ktorú pociťujeme sami vo výraze tvárí egyptských obrazov, preniká mravy celého gynaikokratického sveta a dáva mu tvárnosť, v ktorej možno opäť spoznať všetko, čo požehnaného vyrastá v ríši materského smýšľania. V žiare saturnskej blaženosti poznávame ono staršie pokolenie, ktoré podriadením celého svojho bytia zákonu materskosti darovalo pozdejšiemu svetu hlavné črty k obrazu strieborného ľudského veku. Ako srozumiteľným sa nám zdá teraz v Hesiodovom líčení výhradné vyzdvihovanie matky, jej stálej starostlivej opatery a večne nedospelého syna, ktorý rastie viac telesne ako duševne a teší sa v materskom náručí až do pozdného veku pokoju a hojnosti, ktorú poskytuje roľnícky život. Ako sa odzrkadľuje v oných obrazoch pozdejšie zaniklého šťastia, ktorého stredobod tvorí stále vláda materstva a ako výrazne v oných »prastarých ženských pokoleniach«, s ktorými tiež zanikol každý mier na zemi. Historičnosť mýtu nachádza tu prekvapujúce overenie. Všetka sloboda fantázie, všetka hojnosť poetickej ozdobnosti, ktorou sa stále obopína spomienka, neporušily poznateľnosť historického zrna tradície, ani hlavnú črtu dávnejšieho bytia, ani nezatienily jeho význam v živote.

Dovoľte mi odpočinúť si na okamih v tomto bode skúmania a prerušiť rozvíjanie svojich myšlienok niekoľkými všeobecnejšími pozorovaniami. Dôsledným sledovaním gynaikokratickej základnej myšlienky porozumeli sme veľkému počtu jednotlivých zjavov a správ, ktoré vo svojej izolovanosti zdajú sa tajomné, ale ako spojené majú charakter nevyhnutnosti. Dosiahnutie takého rezultátu podmieňuje sa hlavne predpokladom,

že bádateľ je schopný oslobodiť úplne svojho ducha od myšlienok a názorov svojej doby a vžiť sa do celkom odlišného myšlienkového sveta. Bez takého oslobodenia nemožno myslieť na skutočný úspech v oblasti bádania o praveku. Kto vychádza z názorov neskorších pokolení, zrieka sa vždy viac porozumenia starších náhľadov. Priepasť sa zväčšuje a rozpory rastú. Keď sa potom zdajú vyčerpané všetky možnosti vysvetlenia, prichádza upodozrievanie a pochybovanie, a napokon rozhodná negácia ako najbezpečnejší prostriedok rozriešenia gordického problému. V tomto vidíme príčinu, prečo všetko bádanie, všetka kritika v našom čase stvorila tak málo veľkých a trvalých rezultátov. Pravdivá kritika sa zamieruje na vec a nepozná inú mieru okrem objektívneho zákona, iného cieľa okrem porozumenia neznámemu a nijakého iného overenia, lež iba počtom fenoménov, vysvetlených základnou myšlienkou. Kde je snaha o prekrucovanie, pochybnosť a popieranie, tam je falšovanie na strane bádateľa, a nie na strane prameňov a tradície, na ktoré svaľuje tak rado svoju vinu, neporozumenie, ľahkomyseľnosť a sebazbožňujúca márnomyseľnosť. Každý vážny vedec musí neustále myslieť na to, že svet, do ktorého vniká, odlišuje sa nekonečne od toho, v duchu ktorého žije a sa pohybuje, a že jeho poznanie i pri najväčšom vypätí je vždy obmedzené. Životné skúsenosti bádateľa, najčastejšie nezrelé, zakladajú sa na pozorovaní nepatrného časového úseku, avšak materiál, ktorý má naporúdzi, je hŕbou trosiek a fragmentov, ktoré, jednostranne ponímané, zdajú sa často nepravé, ale uvedené neskoršie do správnej súvislosti, vyvrátia ukvapené uzávery. S hľadiska rímskeho otcovského práva je rovnako nevysvetliteľné objavenie sa Sabiniek uprostred bojových línií ako čisto gynaikokratické ustanovenie sabinskej smluvy, podané Plutarchom bezpochyby podľa Varra. Spolu s celkom podobnými správami o podobných udalostiach starých i žijúcich národov nižšieho kultúrneho stupňa a s hľadiska základnej myšlienky materského práva, stráca táto sabinská záhada všetku tajomnosť a opustí pole poetickej vynaliezavosti, na ktoré ju prenáhlene odkázaly pomerm i a mravmi dnešného sveta ovplyvnené úsudky, aby vnikla do oblasti dejinnej skutočnosti, v ktorej uplatňuje svoje právo ako prirodzený dôsledok vysosti, neporušiteľnosti a náboženského posvätenia materstva. Keď sa zaznamenáva skutočnosť, že v hannibalskom spojenectve s Galmi sverilo sa rozhodnutie sporov galským matrónam,

že tak v početných tradíciách mytickej doby vystupujú ženy raz jednotlive, raz združené v kolégiách, inokedy zasa samostatne alebo družne vedľa mužov, hlasujú v shromaždeniach ľudu, bojovým líniám rozkazujú zastaviť boj, sprostredkujú mier, určujú jeho podmienky a obetujú pre záchranu krajiny raz ženský kvet, inokedy svoj život, kto sa odváži bojovať s argumentom o nepravdepodobnosti a odporovaní dosiaľ všetkému známemu, o neslučiteľnosti so zákonmi ľudskej prírody, ako sa nám ony dnes javia, alebo kto sa bude dovolávať pomoci samého básnického blysku, ktorý ožiaruje spomienky z praveku, aby bojoval proti ich historickému uznaniu? To znamená obetovať pravek prítomnosti, alebo, aby sme sa vyjadrili slovami Simonidovými, pretvoriť svet podľa knôtu z lampy, čoho výsledkom sú opätovné tisícročné spory a sníženie dejín na hru mienok, múdrosti, vzniklej z nezrelého ovocia, a na otroka ideí dňa. Čo sa týka námietky o nepravdepodobnosti, treba poznamenať, že probability sa menia s dobami a že čo sa neslučuje s duchom určitého kultúrneho stupňa, zodpovedá inému; čo tam bolo nepravdepodobné, získava tu pravdepodobnosť. Na námietku o odporovaní dosiaľ všetkému známemu možno odpovedať, že subjektívne poznatky a subjektívne princípy myslenia sú tak málo oprávnené v dejinnej oblasti ako svedenie všetkých vecí na úzke proporcie určitého obmedzeného partikulárneho hľadiska.

Ako úfam, základné vety môjho skúmania a prostriedky, ktorými sa usilujem vytvoriť v skúmanej oblasti, dosiaľ básnickej ríši tieňov, uzávery o najstarších formách ľudského bytia, zjavia sa v novom svetle. Teraz budem opäť pokračovať v prerušenom líčení gynaikokratického myšlienkového sveta, nie aby som sa stratil v rozmanitých, stále prekvapujúcich jednotlivostiach jeho vnútorného založenia, ale skôr, aby som sa ihneď sústredil na najdôležitejší zjav, v ktorom sa všetky ostatné zakladajú a dotvárajú. Náboženský základ gynaikokracie predstavuje nám materské právo v jeho najskvelejšom útvare, spája ho s najvyššou stránkou života a umožňuje hlboko nazrieť do veľkoleposti onej pradoby, ktorú prekonal helenizmus iba leskom formy, no nie hĺbkou a dôstojnosťou ponímania. Teraz viac ako dosiaľ pociťujem veľký protiklad, ktorý odlišuje môj spôsob bádania od moderného dejinného skúmania, utváraného ideami dnešnej doby. Pripisovať náboženstvu hlboko prenikajúci vplyv na život národov, priznať mu prvé miesto medzi

tvorivými, celkové bytie utvárajúcimi silami, a z jeho ideí vyvodzovať uzávery o najtemnejších stránkach starého myšlienkového sveta, znamená vraj nezatajenú záľubu pre teokratické názory, prezrádza črtu neschopného, zaujatého, predsudkov plného ducha a predstavuje poľutovaniahodný krok späť do tmavej noci zatemnenej doby. Už som začul všetky tieto obžaloby a predsa reagujem tým istým spôsobom. Radšej chcem byť v oblasti praveku antickým ako moderným, než aby som vyhovel mienkam dňa a prosil o almužnu ich pochvaly. Existuje len jediná, mocná páka všetkej civilizácie, a to je náboženstvo. Každý pokrok a úpadok ľudského bytia vyviera z pohybu, ktorý sa rodí v tejto výsostnej oblasti. Bez neho nemožno pochopiť nijakú stránku starého života. Najstaršia doba stala by sa nepreniknuteľnou hádankou. Toto pokolenie, úplne ovládané vierou, navlieka každú formu bytia, každú dejinnú tradíciu na kultové základné myšlienky, vidí všetko dianie v náboženskom svetle a identifikuje sa čo najdokonalejšie so svetom svojich bohov. Vnútorné založenie ženskej prírody, ono hlboké iracionálne povedomie Boha, ktoré sa slieva s pocitom lásky, a ktoré ženu, najmä matku, obdarúva v najdivokejších dobách najpôsobivejším náboženským posvätením, vytvára onu hieratickú črtu gynaikokratickej kultúry. Prednosť ženy pred mužom udivuje nás preto, že odporuje fyzickému pomeru síl pohlaví. Zákon prírody dáva žezlo moci silnejšiemu; ak mu ho vytrhnú slabšie ruky, treba predpokladať, že tu vplývaly iné stránky ľudskej prirodzenosti a hlbšie sily.

Sotva treba použiť staré svedectvá, aby sme odhalili tú silu, ktorá zvlášť dosiahla toto víťazstvo. Na mužské pokolenie a mravy národov najsilnejšie vplývala žena vo všetkých dobách svojím duchom, zamiereným na nadprirodzené, božské, zákonité a zázračné. Zvláštny sklon žien k e u s e b e i (zbožnosti), jedinečná povolanosť pestovať strach pred bohom určil si Pytagoras za východisko svojej reči ku Krotoniatkám a podľa Platona Strabon vyzdvihuje vo svojej pozoruhodnej výpovedi, že každá d e i s i d a i m o n i a, »strach pred bohmi«, rozšírená ženským pokolením medzi mužský svet, pestuje sa ním odvždy vierou v povery, živí sa a upevňuje. Dejinné zjavy všetkých dôb a národov osvedčujú správnosť tohto pozorovania. Tak isto ako sa zaznačilo prvé zjavenie v tak mnohých prípadoch u žien, tak isto sa na rozšírení mnohých náboženstiev zúčastnily najúčinnejšie ženy, často vojensky a mnoho ráz podporované silou

smyslového vábenia. Ženská profécia je staršia ako mužská a ženská duša vytrvalejšia vo vernej ochrane, »silnejšia vo viere«. Žena, hoci i slabšia ako muž, je predsa zároveň schopná prekonať ho ďaleko a zrejme je konzervatívnejšia, najmä v kultovej oblasti a v ochrane ceremoniálu. Všade sa zisťuje sklon ženy stále rozširovať svoj náboženský vplyv a ona dychtivosť po pokání, ktorá nachádza mocný popud v pocite slabosti a v pýche z opanovania silnejšieho. Slabšie pokolenie, vyzbrojené takými silami, môže sa odvážiť boja, i víťazne ho bojovať. Vnútorné sviazanie gynaikokracie s náboženským charakterom ženy vidíme v mnohých jednotlivých zjavoch. O jednom z najdôležitejších oboznamuje nás lokrická zpráva, podľa ktorej nie chlapec, lež iba dievča mohlo vykonávať kultový obrad pialepórie (nosenia obetnej nádoby). Polybios zaznamenáva tieto mravy ako dôkaz epicefyrického materského práva a tým zároveň uznáva ich súvislosť s gynaikokratickou základnou myšlienkou. Lokrické obetovanie dievčaťa na usmierenie zločinu Aiaxovho potvrdzuje túto súvislosť a zároveň ukazuje, v ktorej myšlienkovej sviazanosti pramení všeobecné sakrálne ustanovenie, podľa ktorého všetky ženské obete sú milejšie božstvu. Sledovaním tohto hľadiska narazíme na tú stránku gynaikokracie, v ktorej spočíva najhlbší a najväčší význam materského práva. Podľa vzoru Demetry pozemská matka stáva sa zároveň smrteľnou zástupkyňou telúrskej pramatky i jej kňažkou a ako hierofanta (kňažka svätenia) sa zasvätí do vykonávania svojho mystéria. Všetky tieto zjavy vyplývajú z jedného prameňa a nie sú ničím iným ako rozmanitými výrazmi toho istého kultúrneho stupňa. Náboženský princípat rodiaceho materstva súvisí s adekvátnym princípatom smrteľnej ženy, Demetrino výhradné spojenie s Korou s o nič menej výhradným vzťahom sukcesie matky a dcéry, a napokon vnútorné sviazanie mystéria s chtonicko-ženským kultom zodpovedá hierofantii matky, ktorá tu svoje náboženské posvätenie vystupňuje v najvyššiu vznešenosť.

Z tohto zorného úhla získavame nový pohľad do skutočnej prírody onoho kultúrneho stupňa, ktorému prislúcha materské prednostné právo. Tu poznáme vnútornú veľkosť predhelénskych mravov, ktoré v demetrickom náboženstve, v jeho mystériu a v jeho kultovej a zároveň civilnej gynaikokracii skrývaly neskorším vývojom zatlačené a azda zakrnelé zrno najušľachtilejšieho koreňa. Myšlienky prenesené a zaodeté od dlhšieho času kánonickou formou, podobné myšlienkam zo surového pelasgického sveta, o absurdnosti predstavy ženskej vlády nad silným a ušľachtilým národným kmeňom, najmä z neskoršieho vývinu mysterióznosti v náboženstve, sosadia sa s olympského trónu, o znovuzískaní ktorého môžu mať iba márnu nádej. Obľúbenou ideou nášho pravekého bádania je vysvetľovanie najušľachtilejších zjavov dejín z najnižších motívov. Ako mohlo ušetriť oblasť náboženskú? Ako mohlo priznať, že jej najvyššia časť a zamierenie na nadprirodzené, nadsvetné, mystické spolu súvisia s najhlbšími potrebami ľudskej duše? Iba falšovanie a klamstvo niekoľkých sebeckých lžiprorokov zatemnilo v jeho očiach priesvitne čistú oblohu helénskeho duchovného sveta tak temnými mračnami a len úpadková doba priviedla ho na také scestie. Avšak mysterióznosť utvára pravú podstatu každého náboženstva a všade tam, kde žena stojí na vrcholku v oblasti kultu a života, pestuje so záľubou práve mysterióznosť, čo dosvedčuje jej prirodzené založenie, ktoré stále nerozlučiteľne spojuje smyselné a nadsmyselné, jej úzka sviazanosť s prírodným životom a hmotou, večná smrť ktorej vyvolala v nej túžbu po utešujúcej myšlienke a s hlbokou bolesťou i vyššie nádeje; dosvedčuje to najmä zákon demetrického materstva, ktorý sa jej prejavuje v zmenách osevného zrna a ktorý vzájomným striedaním smrti a života predstavuje zánik ako predpoklad vyššieho znovuzrodenia, ako uskutočnenie »vyššieho daru posvätenia«.

Čo sa zároveň samo sebou prejavuje z prirodzenosti materstva, to sa potvrdzuje dokonale dejinami. Kdekoľvek sa stretáme s gynaikokraciou, objavuje sa s ňou mystérium chtonického náboženstva, nech už sa nadväzuje na meno Demetrino, alebo sa stelesňuje v inom materstvu príbuznom božstve.

Súvislosť obidvoch javov zisťujeme veľmi zreteľne v živote lykijského a epicefyrického národa. Zvlášť dlhé priľnutie týchto dvoch kmeňov na materskom práve vysvetľuje sa najmä z bohatého vývoja mystéria, ktorý sa u nich uskutočňuje vo veľmi pozoruhodných, dosiaľ nepochopiteľných prejavoch. Dokonale istý je uzáver, ktorý vyplýva z tejto historickej skutočnosti. Ak sa totiž nemôže poprieť pôvodnosť materského práva a jeho sviazanosť so staršími kultúrnymi stupňami, tak isto nemôže sa popierať podobný vzťah u mystéria, pretože obidva javy sú iba rôznymi stránkami tých istých mravov a sú stále spútanými dvojčatmi. Tým bezpečnejšia je táto skutočnosť, že sa nemôže

zaznať, ako z obidvoch menovaných prejavov gynaikokracie, a to civilnej a náboženskej, posledný podmieňuje prvý. Náboženské predstavy sú pôvodnými, kým občianske životné formy iba dôsledkom a výrazom. Zo spojenia Kory s Demetrou pramení prednosť matky pred otcom, dcéry pred synom a nie naopak, že by ono spojenie vyplývalo z tejto prednosti Alebo, aby som sa vyjadril vernejšie podľa starovekých predstáv, z dvoch významov materského »kteis« je význam kultovo-mysteriózny (brdo, tkáčka) pôvodný a predchádzajúci, kým civilný a právny (cudnosť) je len konzekvenciou. Ženské »sporium« (lono) prejaví sa zprvu v celkom smyslovo-prirodzenom ponímaní ako znázornenie demetrického mystéria tak v jeho hlbšom fyzickom ako aj v jeho vyššom nadsvetovom význame, neskoršie však javí sa ako výraz civilnej formy materského práva, ako sme ho spoznali v lykijskom sarpedonskom mýte. Tým vyvracajú sa ony novšie tvrdenia, ako by všetka mysteriózność prináležala úpadkovým dobám a neskoršej dekadencii helenizmu. Dejiny nám dokazujú práve opačný pomer; materské mystérium je starším a helenizmus mladším stupňom náboženského vývoja. Nie ono mystérium, lež tento helenizmus sa nám zračí vo svetle degenerácie a náboženského úpadku, ktorý obetuje pozemskému nadzemské a jasnosti formy mysteriózne temno vyššej nádeje.

Tento svet je nepriateľský helenskému svetu. S principátom materstva padajú zároveň i jeho konzekvencie. Rozvoj paternity tlačí do popredia celkom inú stránku ľudskej prirodzenosti. Nastupuje iný životný útvar a celkom nový myšlienkový svet. Herodot poznáva v egyptskej civilizácii pravý protiklad gréckej, najmä atickej civilizácie. S hľadiska tejto zdá sa mu tamtá zvráteným svetom. Keby bol otec dejepisu rovnako postavil vedľa seba obe veľké periódy gréckeho vývinu, ich rozdielnosť by v ňom bola vzbudila podobné výrazy udivenia a prekvapenia. Egypt je predsa zemou stereotypnej gynaikokracie, celá jeho vzdelanosť podstatne budovaná na materskom kulte, na prednosti Isidy pred Osirisom, a preto v prekvapujúcom súlade s tak mnohými javmi materského práva, ktoré sa zaznamenáva v živote predhelénskych kmeňov. Ale dejiny nám demonštrovaly protiklad oboch civilizácií aj na druhom príklade v jeho plnej ostrosti. Uprostred helénskeho sveta vracia Pytagoras náboženstvo a život znova na starý základ a snaží sa uspokojiť prebudené, hlbšie náboženské potreby obnovením mystéria

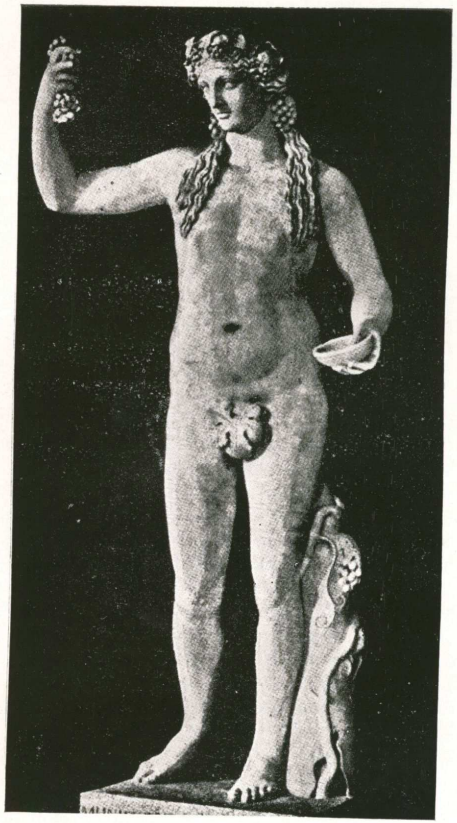

Mladistvý Dionýzos. Rímske prepracovanie gréckeho originálu zo IV.-III. stor. pr. Kr. Rím, Vatikán.

chtonicko-materského kultu a dať bytiu nové posvätenie. Nie vo vývine helénizmu, ale v boji proti nemu tkvie podstata pytagoreizmu, z ktorého, použijúc výraz z našich prameňov, vanie dych najvyššieho praveku. Jeho pôvod pramení nie v múdrosti Grékov, ale v staršej múdrosti orientu a nehybného afrického i ázijského sveta, a rovnako snaží sa preniknúť najmä u tých národov, o ktorých sa zdá, že ich verné pridržanie sa starého a tradovaného poskytne väčší počet oporných bodov, a to predovšetkým u kmeňov a miest onej Hesperie, ktorá, ako možno zaznamenať, dodnes je vyvolenou pestovateľkou ináč prekonaných životných stupňov v náboženskej oblasti.

Kto sa odváži popierať vnútornú jednotu týchto javov a ich súvislosť s predhelénskymi mravmi, keď je faktom, že k tak určitému favorizovaniu staršieho životného názoru sa druží rovnako rozhodné uznanie demetrického princípatu, zvláštne zamerenie na pestovanie a rozvoj mysteriózneho, nadsvetného, nadsmyselného v náboženstve a najmä však skvejúce sa objavenie ženských postáv, kňažsky vznešených. Starší svet povstáva z hrobu. Život pokúša sa navrátiť k svojim začiatkom. Ďaleké medzidobia miznú, a ako keby sa neboly dialy nijaké premeny dôb a myšlienok, pripájajú sa k pokoleniam praveku pokolenia neskoršie. Pytagorické ženy nepoznajú nijaký iný styčný bod okrem chtonicko-materského mystéria pelasgického náboženstva. Ich objavenie a duchovné zamierenie nemožno vysvetliť ideami helénskeho sveta. Ak sa od onoho kultového základu odmyslí posvätný charakter Theany, »dcéry pytagorickej múdrosti«, tak vidíme v ňom iba nesúvislý fenomén, ktorého trápivú tajomnosť darmo sa kto snaží odvodiť poukázaním na mytický charakter pytagorického začiatku. Starovekí potvrdzujú vyššie vyzdvihnutú súvislosť tým, že stavajú vedľa seba Theanu, Diotimu a Sapfo. Nikdy sa neodpovedalo na otázku, v čom sa zakladá podobnosť troch časove a národne rozličných javov. »Kde inde, odpovedám ja, ako v mystériu materskochtonického náboženstva?« Kňazské povolanie pelasgickej ženy odzrkadľuje sa v oných troch najžiarivejších ženských postavách staroveku v najbohatšom a najvznešenejšom stelesnení. Sapfo prináleží jednému z veľkých stredobodov orfického mysteriózneho náboženstva a Diotima arkadickej Mantinei, zvlášť slávnej pre svoju starovekú kultúru a samotrácky Demetrin kult, z ktorých prvá pochádza z aiolického a druhá z pelasgického kmeňa a obe spolu z kmeňovej pospolitosti,

ktorá ostala v náboženstve a v živote verná základom predhelénskych mravov. Na žene neznámeho mena a národa, ktorý neovplyvnený rozvojom helénizmu požíval význačne slávu staro**otcovského života, objavuje jeden z najväčších** mudrcov onen stupeň náboženského posvätenia, ktorý nemohol nájsť vo skvejúcej vzdelanosti atického kmeňa. Spolupatričnosť každého ženského vyznačenia s predhelénskou kultúrou a náboženstvom, ktorú ako ústrednú myšlienku snažil som sa od začiatku zdôrazňovať, potvrdzuje sa skvele práve tými javmi, ktoré, keď ich posudzujeme nesúvisle a povrchne podľa dobových pomerov, zdajú sa najčastejšie proti nej svedčiť. Vždy tam, kde sa uchová staršie opravdivé mysteriózne náboženstvo alebo sa prebudí k novému rozkvetu, vystupuje žena zo skrytosti, do ktorej ju uvrhlo žiarivé otroctvo iónskeho života, znovu vo svojej starej dôstojnosti a vznešenosti, a zreteľne naznačuje, kde treba hľadať základy skoršej gynaikokracie a pramene oných dobrodení, ktorými ona obdarúva celé žitie národov, oddávajúcich sa materskému právu. Sokrates pri nohách Diotimy a ťažko sledujúci nadšený vzlet jej mystického zjavenia, bez ostychu dozná va, že nemôže postrádať učenia ženy. Kde by našla gynaikokracia vznešenejší výraz, kde by dosiahlo vnútorné príbuzenstvo pelasgicko-materského mystéria s ženskou prirodzenosťou krajšie svedectvo a kde by etická podstatná črta gynaikokratických mravov, láska čo posvätnosť materstva, rozvíjala sa v dokonalejšiu lyrickú ženskosť? Obdiv, ktorým obklopili všetky doby tento obraz, sa stupňuje do nekonečna, keď v ňom nepoznávame iba krásny výtvor silného ducha, ale zároveň i naviazanie na idey a zvyklosti kultového života a keď v ňom spoznávame sám obraz ženskej hierofantie. Znovu sa overuje to, čo už bolo vyššie zdôraznené: poézia dejín je vyššia než poézia slobodného bájenia.

Nechcem ďalej rozvíjať náboženský základ gynaikokracie. Vo svojom najväčšom prehĺbení demonštruje sa v ženskej úlohe iniciácie (ako darkyňa posvätenia). Kto sa ešte bude pýtať, prečo posvätenie, právo, všetky vlastnosti, ktoré zdobia človeka a život, sa ženský pomenovávajú Telete (posvätenie) sa ženský personifikuje. Nie ľubovoľa alebo náhoda určovala voľbu, ale skôr dejinná pravda sa rečove zvýraznila v onom poňatí. Vidíme, ako sa materské národy vyznačujú eunomiou, eusebeiou, paideiou (smysel pre spravodlivosť, nábožnosť a cudnosť), ženy ako prísnej ochránkyne mystéria, práva, pokoja, a

mohli by sme poprieť súhlas historických faktov s oným javom? S tohto hľadiska poznávame v gynaikokracii svedectvo kultúrneho pokroku a zároveň prameň i záruku jeho dobrodení, nevyhnutnú výchovnú periódu ľudskosti a v celku prejav prirodzeného zákona, ktorý uplatňuje svoje právo v živote národov a o nič menej v živote indivídua.

Kruh môjho myšlienkového vývoja beží takto späť k svojmu počiatku. Ak som začal tým, že som zdôrazňoval nezávislosť materského práva od každého pozitívneho ustanovenia a potom vyvodzoval charakter jeho univerzality, tak teraz sa cítim oprávneným potvrdiť jeho prirodzenú pravdivosť v oblasti rodinného práva a schopným dokončiť jeho charakteristiku. Gynaikokracia, ktorá pramení v rodiacom materstve a zračí sa v jeho fyzickom obraze, podlieha úplne zákonitosti hmoty a javov prírodného života, z ktorého odvádza zákony vlastného vnútorného i vonkajšieho bytia a vníma živšie ako pozdejšie pokolenia jednotu všetkého života, harmóniu veškerenstva, z ktorej ešte nevyrástla. Pociťuje hlbšie bolesť nad osudovosťou smrti a onu pominuteľnosť telurského bytia, nad ktorou žiali žena, najmä matka, a napokon túžobnejšie hľadá vyššiu útechu, ktorú nachádza v javoch prírodného života a nadväzuje opäť na rodiace lono, na prijímajúcu, ochraňujúcu, živiacu materskú lásku. Vo všetkom poslušná zákonov fyzického bytia, obracia svoj zrak najmä k zemi, dáva prednosť chtonickým silám pred silami uranského svetla, identifikuje mužskú silu predovšetkým s telurskými vodami a podriaďuje tvorivý mok materskému lonu, »gremium matris«, a oceán zemi. Celkom materiálne zameruje svoju starostlivosť a silu na okrášlenie materiálneho bytia, na »praktickú ctnosť«, a dosiahne dokonalý tvar, tak obdivovaný neskoršími pokoleniami v pestovaní roľníctva, ktoré si najmä žena obľubuje, a v murárstve, ktoré starovekí uvádzali do tak úzkej spojitosti s chtonickým kultom. Iba materská doba zdôrazňovala tak prevažne vonkajšiu stránku tela i jeho nezraniteľnosť a tak málo hodnotila vnútorný duchovný moment. Nijaká iná nevytvorila v oblasti práva tak konzekventne materský dualizmus a faktove-posesorické hľadisko a zároveň nijaká iná nenachádzala takú záľubu v lyrickom oduševnení, ktoré najmä ako ženské duševné naladenie vyviera z pocitu prirodzenosti. Jedným slovom: gynaikokratické bytie je vyrovnaný naturalizmus, zákony jeho myslenia majú hmotnú povahu a jeho vývin je prevažne fyzický. Je to

kultúrny stupeň, ktorý je s materským právom tak nevyhnutne sviazaný ako je cudzí a nepochopiteľný dobe paternity.

Ak bola dosiaľ cieľom môjho snaženia vnútorná výstavba gynaikokratického systému a s ním sviazaných mravov, tak teraz sa zameruje moje bádanie na iné pole. Skúmaniu podstaty matersko-právnej kultúry nasleduje skúmanie jej dejín. Prvé nám odhalilo princíp gynaikokracie, druhé sa snaží určiť jej vzťah k iným kultúrnym stupňom a vykresliť jednak prvšie hlbšie štádiá, jednak vyššie ponímania neskorších dôb a oboje v ich boji s demetricky (manželsky) usmerneným materským právom. Nová stránka ľudského dejinného vývinu ponúka sa nášmu bádaniu. Veľké prevraty, silné otrasy objavujú sa v okruhu skúmania a umožňujú vidieť výšky i priepasti ľudských osudov v novom svetle. Každý prelom vo vývoji vzťahu pohlaví sa opriada krvavými udalosťami a s pozvoľným pokojným napredovaním sa stretávame oveľa zriedkavejšie ako s prudkými prevratmi. Každý princíp svojím extrémnym vystupňovaním prináša víťazstvo protichodného princípu, zneužitie samo stáva sa pákou pokroku a najvyšší triumf začiatkom pádu. Náklonnosť ľudskej duše prekročovať medze a jej neschopnosť trvalo sotrvať na neprirodzených výškach neprejavuje sa nikdy rovnako silne, avšak podobne nikde sa nepodrobuje tak vážnej skúške schopnosť bádateľa, vniknúť do divočinnej veľkosti drsných, ale mocných národov a spriateliť sa s celkom cudzími náhľadmi a životnými formami. Nech už sú hociako rozmanité jednotlivé prejavy, v ktorých sa odráža boj gynaikokracie s inými životnými formami, vývojový princíp, ktorému sa ony podrobujú, je v celku nie menej istý. Ako periódu materského práva sleduje panstvo paternity, tak ju predchádza doba bezpravidelného heterizmu. Demetricky zriadená gynaikokracia tvorí tým stredné postavenie, ktorým predstavuje prechodný bod ľudstva vo vývoji z najnižšieho stupňa bytia k najvyššiemu štádiu. Prvý stupeň znázorňuje hľadisko hmotne-materské a druhý je v znamení výhradnosti manželstva. Čo ju odlišuje od oboch, je to u prvého demetrické upravenie materstva, ktorým sa pozdvihuje nad zákon heterizmu, a u druhého rodiacemu lonu daná prednosť, pre ktorú ju vyvinutý otcovský systém považuje za nižší životný stupeň. Tento vývinový sled stupňov určuje usporiadanie nasledujúceho líčenia. Treba nám prv skúmať pomer gynaikokracie k heterizmu a len potom prechod od materského práva k otcovskému systému. →

Vznešenosti ľudskej prirodzenosti a jej vyššiemu určeniu zdá sa byť výhradnosť manželského sväzku tak vnútorne príbuznou a nepostrádateľnou, že ju mnohí pokladajú za pôvodný stav a schvaľovanie nižších, celkom nepravidelných vzťahov pohlaví sa odkazuje do ríše snov ako smutný omyl neužitočných špekulácií o začiatkoch ľudského bytia. Kto by sa rád nepriklonil tejto mienke a naše pokolenie neuchránil od bolestnej spomienky o tak nedôstojnom detstve? Ale svedectvo dejín zakazuje načúvať našeptávaniu pýchy a samoľúbosti a pochybovať o náramne pomalom pokroku ľudstva k manželským mravom. Falanga plne historických správ dolieha na nás úmornou váhou a znemožňuje všetok odpor a všetku obranu. Pozorovania starovekých spojujú sa s pozorovaniami neskorších pokolení a ešte i v našich časoch zaoberanie sa s národmi nižších kultúrnych stupňov dosvedčilo životnou skúsenosťou správnosť tradície. U všetkých národov, ktoré zahrnuje nasledovné skúmanie nášho uvažovania a ďaleko za tento kruh stretávame sa s najzreteľnejšími stopami pôvodne heterických životných foriem, ktoré mnohonásobne môžeme sledovať v boji s vyššími demetrickými zákonmi na rade dôležitých, hlboko do života prenikajúcich javov. Nemôže sa poprieť: gynaikokracia sa všade vytvorila, upevnila a udržala vedomým a postupným odporom ženy proti ju ponižujúcemu heterizmu. Vystavená bez ochrany zneužívaniu muža a podľa Strabonom uchovanej arabskej tradície, k smrti vyčerpaná jeho chtivosťou, pocíti najprv a najhlbšie túžbu po usporiadaných pomeroch a čistejších mravoch, ktorých nátlaku sa nerád podvoľuje muž vo svojom spurnom sebavedomí vyššej fyzickej sily. Bez povšimnutia týchto vzájomných vzťahov nikdy sa nepozná jedna z význačných vlastností gynaikokratického bytia, a to prísne mravy života v ich celkovom historickom význame, a nikdy sa nezhodnotí najvyšší zákon každého mystéria, manželská čistota čo do jej správneho postavenia v dejinnom vývoji ľudských mravov. Demetrická gynaikokracia predpokladá, aby sme ju mohli pochopiť, prvšie drsnejšie stavy a základný zákon jej života žiada si zákona protikladného, z boja proti ktorému vyrástla. Historičnosť materského práva je zárukou historičnosti heterizmu. Najvyšší dôkaz správnosti tohto ponímania zakladá sa však na vnútornej súvislosti jednotlivých javov, v ktorých sa manifestuje antidemetrický životný zákon. Z jeho dôkladnejšieho overenia vysvitá všade systém, a tento so svojej strany

nadväzuje späť na základnú ideu, ktorá, prameniac v náboženských náhľadoch, je bezpečná voči všetkému podozrievaniu z náhodnosti, ľubovôle alebo z lokálnej, ojedinelej platnosti. Zastanci náhľadu o nevyhnutnosti a pôvodnosti manželského pohlavného spojenia nemôžu sa vyhnúť pokorujúcemu prekvapeniu. Myšlienka praveku je nielen od neho odlišná, ale tvorí i jeho dokonalý protiklad. Demetrický princíp vytvára sa na úkor protikladného pôvodného princípu, manželstvo samé sa javí ako porušenie náboženského príkazu. Hociako môže byť tento vzťah nepochopiteľný nášmu dnešnému povedomiu, predsa zaň svedčia dejiny a môže sám uspokojive vysvetliť celý rad nanajvýš pozoruhodných, vo svojej súvislosti dosiaľ nepoznaných javov. Iba ním vysvetľujeme myšlienku, že manželstvo si žiada smierenie s oným božstvom, ktorého zákon sa prestúpil jeho výhradnosťou. Príroda všetkými pôvabmi, nad ktorými vládne, neobdarovala ženu preto, aby uvädla v náručí jedného: zákon hmoty brojí proti všetkému obmedzeniu a nenávidí všetky putá a pokladá každú výhradnosť za prehrešenie voči jej božstvu. Tým vysvetlia sa teraz všetky ony zvyky, v ktorých sa prejavuje manželstvo samo sviazané s heterickými zvyklosťami. Čo do formy sú rozmanité, ale vo svojej idee celkom jednotné. V manželstve spočívajúci odklon od prirodzených zákonov hmoty musí smieriť perióda heterizmu a priazeň božstva sa musí znova získať. Čo sa zdalo byť večne nemožné, heterizmus a prísny manželský zákon sa najužšie spojujú. Prostitúcia sama stáva sa zárukou manželskej čistoty, ktorej posvätné udržanie vyžaduje predchádzajúce zadosťučinenie prirodzenému povolaniu ženy. Je jasné, že vývoj k vyšším mravom v boji proti takému, samým náboženstvom podporovanému nazeraniu mohol sa diať iba pomalšie, pretože mohol byť znovu neustále ohrožovaný. Rozmanitosť prechodných stavov, ktorá zisťujeme, v skutočnosti dokazuje, ako kolísavý a premenlivý bol boj, ktorý sa rozvíjal v tejto oblasti počas tisícročia. Len celkom pozvoľna kráča demetrický princíp k víťazstvu. Ženská obeť smierenia sa obmedzovala behom vekov na vždy menšiu mieru, a stále ľahšie vykonávanie. Gradácia jednotlivých stupňov žiada si najvyššiu pozornosť. Každoročne opakované podávanie ustupuje jednorázovému vykonaniu, miesto heterizmu matrón prichádza heterizmus dievčat, miesto vykonávania počas manželstva vykonávanie pred manželstvom a miesto ľubovoľného oddávania sa všetkým oddávanie sa určitej

osobnosti. Na tieto obmedzenia nadväzuje zasvätenie zvláštnych hierodul (otrokyne bohov, chrámové prostitútky). Tým, že ono prenáša vinu celého pokolenia na zvláštny stav a za túto cenu pozbavuje matrónstvo od všetkej povinnosti oddávania, stalo sa najmä dôležitým pre pozdvihnutie spoločenských pomerov. Za najľahšiu formu vlastného úkonu sa považuje obetovanie vlasov na hlave, ktoré sa nazývajú v jednotlivých prípadoch ekvivalentom telesného rozkvetu a ktoré pravek všade uvádza do vnútornej prirodzenej príbuznosti s nepravidelnosťou heterického plodenia, najmä s bahennou vegetáciou ako s jej prirodzeným prototypom. Všetky tieto fázy vývoja zanechaly početné stopy nielen v oblasti mýtu, ale tiež i v oblasti dejín celkom rozličných národov a samé zachovaly rečový výraz v názvoch lokalít, božstiev a rodov. Ich skúmanie nás oboznámi s bojom demetrického a heterického princípu v jeho opravdivej skutočnosti zároveň ako s náboženským i historickým faktom, obohatí nás o porozumenie nie bezvýznamného počtu slávnych mýtov, ktorým sa tieto nemohly honosiť a napokon odhalí v celej významnosti úlohu gynaikokracie, dokončiť výchovu národov prísnym zachovaním demetrického príkazu a neustálym odporom proti každému návratu k čisto prirodzenému zákonu.

Prv než by sme zvlášť uvažovali o dôležitom detailu, upozorníme na súvislosť vyvinutých náhľadov s výrokmi starovekých o význame dotácie dievčat. Ako dlho sa už po Rimanoch hovorí, že »indotata« (žena bez vena) sa necení vyššie ako konkubina a ako málo sa rozumie dnes tejto myšlienke, všetkým našim názorom tak dokonale odporujúcej. Svoj správny dejinný styčný bod nachádza v istej stránke heterizmu, ktorej dôležitosť sa rozmanito prejavuje, najmä v získavaní peňazí, ktoré je spojené s jeho prevádzaním. Čo zvlášť muselo sťažiť víťazstvo demetrického princípu, je samozisk »dos« (veno), sviazaný so zachovaním čisto prirodzeného hľadiska. Ak mal byť heterizmus úplne vyhubený, bolo celkom žiadúce vybavenie dievčaťa so strany rodičov. Tým sa vysvetlilo ono znevažovanie »indotata« a pozdejšie zákonné vyhrážanie každému indotovanému manželskému spojeniu. Vidíme, ako v boji demetrických a heterických životných foriem prevedenie dotácie zaujíma tak veľmi dôležité miesto, že neprekvapuje jeho sviazanie s najvyššími náboženskými ideami gynaikokracie, s eudaimoniou (duševná blaženosť) mystériom prisľúbenou po smrti a uvedenie dotálneho nátlaku späť na zákon slávnej

kňažny, ktorá sa objavuje v istom veľmi pozoruhodnom lesbicko-egyptskom mýte. Porozumieme s novej stránky, aký hlbší vzťah malo výhradné dedičské právo dcier k demetrickej idee gynaikokracie, akú morálnu myšlienku skrývalo vo svojom výraze a napokon, ako muselo vplývať na mravný pokrok národa i na onu sofrosynu (rozvážna mravnosť), ktorá najmä u Lykiov sa stala slávna. Podľa starých svedectiev syn dostane od otca kopiju a meč na založenie svojho bytia, lebo viac mu netreba. Dcéra naproti tomu nededí, iba oplýva telesným kvetom, aby mohla zadovážiť mužovi zaisťujúci majetok. Tomuto náhľadu oddávajú sa ešte i dnes ony grécke ostrovy, ktorých niekedajší obyvatelia uznávali zákon gynaikokracie a tiež atickí spisovatelia zisťujú okrem vysokej vzdelanosti, ktorou ich národ obohatil paternitu, i prirodzené určenie celého materského majetku v dotácii dcéry, ktorá sa tým uchráni pred zvrhlosťou. Vnútorná pravdivosť a dôstojnosť gynaikokratickej myšlienky neprejavuje sa v nijakom praktickom zvýraznení krajšie ako v práve vyššie spomínanom. V nijakom nenašlo silnejšiu podporu nielen spoločenské postavenie, ale najmä vnútorná dôstojnosť a čistota ženy.

Úhrn dosiaľ uvažovaných javov nevzbudí v nás nijakú pochybnosť o základnom hľadisku, v ktorom všetky pramenia. Okrem demetrického vyvýšenia materstva vytvára sa i jeho nižšie, pôvodnejšie ponímanie a plná, ešte ničím neobmedzená prirodzenosť čistého, iba na seba ponechaného telurizmu. Poznávame protiklad roľníckej kultúry a divočiny, »iniussa ultronea creatio«, ktorú vidí človek rozvíjať sa v divokej vegetácii matky zeme, najbohatšie a najbujnejšie v bahennom živote.

K predobrazu prvej, teda roľníckej kultúry, druží sa súhlasne demetricky prísny zákon vyvinutej gynaikokracie a k predobrazu druhej heterizmus ženy. Oba životné stupne spočívajú na tom istom základnom princípe, a to na vláde rodiaceho tela. Rozlišujú sa iba stupňom vernosti prírode, ktorou ponímajú materstvo. Najnižší stupeň hmotnosti pridružuje sa k najnižšej oblasti telurského života, vyšší vyššej oblasti roľníckeho života. Onen odzrkadľuje svoj princíp v rastlinách a vlhkomilných zvieratách, ktoré vyznačuje božskou úctou, a tento zas v klase a v osive, ktoré pozdvihuje k najsvätejšiemu symbolu svojho materského mystéria. Rozdiel týchto dvoch stupňov materstva vystupuje významne vo veľkom počte mýtov a kultových úkonov a všade javí sa ich boj zároveň ako náboženská

Amazonka. Mramorová kópia podľa Kresilovho originálu. V. stor. pr. K. Rím, Kapitol.

a dejinná skutočnosť, ich prechod od jedného k druhému ako pozdvihnutie celého života, ako silnejší rozmach k vyšším mravom. V Schoineovi, siefarovi, v Atalantinom zlatom ovocí, v Karpovom víťazstve nad Kalamom odráža sa ten istý protiklad a vývojový princíp, ktorý sa zdôrazňuje v oblasti ľudského života bahenným kultom Joxidov, prameniacim v matke a dedeným iba v materskej línii a jeho ustúpením vyššej eleuzinickej službe. Ľudský vývoj všade dirigovala príroda, ktorá ho určitým spôsobom vzala do svojho lona a všade ho určovala skrze stupne, ktorými sa prejavuje. Váhu, ktorú mýtus prikladá prvému založeniu manželskej výhradnosti, lesk, ktorým opriada pre tento kultúrny čin meno Kekropa, starostlivé vyzdvihovanie pojmu manželsky-pravého narodenia, ako ho nachádzame v mýtoch, Theseovej skúške s prsteňom, v Horovej skúške skrze jeho otca a v spojení slova eteos (pravý) s menami osobností, rodov, božstiev a národov; všetko toto spolu s rímskym »patrem ciere« (»môcť udať svojho otca«) vyviera nie z márneho špekulatívneho sklonu povesti, nie z bláznivého básnenia, ale je skôr v najrôznejších formách vytváraná spomienka na veľký prelom v živote národov, ktorý sa nevyhnutne odohral v ľudských dejinách. Celá výhradnosť materstva, ktorá nepozná nijakého otca, pre ktorú sa deti považujú za »apatores« (bez otca) alebo v podobnom význame za »polypatores« (od viac otcov pochádzajúce), »spurii, spartoi«, zasiate, alebo v podobnom význame za »unilaterales« (z jednej strany splodené), rodiča samého za »nikoho«. sertora, sema, »sejúceho«, je rovnako historická ako panstvo materstva nad otcovstvom, ako sa odzrkadľuje v demetrickom materskom práve. Ba vznik tohto druhého rodinného stupňa predpokladá onen prvý o nič menej ako jeho samého predpokladá dokonalá teória paternity.

Vývoj nášho pokolenia vcelku nikde nepozná skoky, nikde náhle pokroky, všade zná iba pozvoľné prechody, všade väčší počet stupňov, z ktorých každý nosí v sebe prvší a určitým spôsobom i nasledujúci stupeň. Všetky veľké prírodné matky, ktorým dala rodiaca sila hmoty meno i osobnostný tvar, sjednocujú v sebe obidva stupne maternity, nižší, čisto prírodný, a vyšší, manželsky upravený, a iba počas vývoja a vplyvom národne-individuálnych pomerov si tu jeden, tam druhý získal prevahu. K radu dôkazov historického charakteru predmanželského stupňa pripojuje sa tento posledný s rozhodujúcou váhou. Sukcesívne zjasňovanie idey božstva znamená zodpove-

dajúci pokrok života a mohlo sa uskutočniť iba v spojení s týmto. Naopak, každý krok späť do smyselných pomerov zvýraznil sa primerane v oblasti náboženstva. Čo vždy v sebe stelesňujú božské útvary, to raz vládlo životu a dalo črtu jednej kultúrnej perióde ľudstva. Protirečivosť je nemysliteľná; náboženstvo, prameniace zo zamierenia na prírodu, je nevyhnutnou pravdou života, jeho obsahom, teda i dejinami nášho pokolenia. Nijaký z mojich základných náhľadov nedosiahol počas skúmania tak časté, tak prenikavé potvrdenie, nijaký neosvetľuje jasnejšie boj heterizmu s manželskou gynaikokraciou. Dva životné stupne stavajú sa proti sebe, každý z nich zakladá sa na náboženskej idee a každý čerpá živiny z kultových náhľadov. Vnútorné dejiny epicefyrických Lokrov sú povolané viac ako u iných národov k tomu, aby celý kruh idey, ktorý som dosiaľ predstavil, potvrdily v jeho dejinnej správnosti. U nijakého národa sa nedemonštruje pozvoľné víťazné prevýšenie demetrickej gynaikokracie nad pôvodným afroditickým »ius naturale« (prirodzené, heterické právo) v tak pozoruhodných prejavoch, u nijakého nie je hneď pochopiteľnou závislosť celého štátneho rozkvetu od víťazstva nad heterizmom, u nijakého nie je však tiež srozumiteľnou nezničiteľná sila prvých náboženských myšlienok a ich znovuprebudenie v neskorších dobách.

Cudzím je nášmu dnešnému spôsobu myslenia, v pomeroch a udalostiach, ktoré obmedzujeme na tichý a skrytý kruh života, vidieť tak ďalekosiahleho činiteľa, vplývajúceho na celý štátny život, na jeho rozkvet a úpadok. Aj pri bádaní o vnútornom vývojovom chode starovekého ľudstva nevenovala sa ani najmenšia pozornosť onej stránke, ktorej skúmanie nás zaujíma. Predsa však práve súvislosť vzťahov pohlaví a stupňa ich nižšieho alebo vyššieho poňatia s celým životom i osudmi národov, nám umožňuje, aby sa nasledujúce skúmanie bezprostredne dotklo najvyšších otázok dejín. Prvé veľké stretnutie ázijského a gréckeho sveta prejaví sa ako boj afroditsko-heterického princípu s heraijsko-manželským, popud k trojskej vojne odvodzuje sa z porušenia manželského lôžka a v sledovaní tej istej myšlienky prenesie sa konečné porazenie matky Anaidov Afrodity matronálnou Iuno do doby druhej punskej vojny, teda do tej periódy, v ktorej vnútorná veľkosť rímskeho národa stála na svojom vrchole. Súvislosť všetkých týchto javov je nepopierateľná a teraz plne srozumiteľná. Dejiny pririekly západu úlohu, čistejším a cudnejším založením prirodzenosti jeho národov doviesť vyšší demetrický životný princíp k trvalému víťazstvu a tým ľudstvo oslobodiť z okovov najnižšieho telurizmu, v ktorom ho väznila čarovná sila orientálnej prirodzenosti. Rím ďakuje politickej idee impéria, s ktorou vstupuje do svetových dejín, že mohol dokončiť tento vývoj starovekého ľudstva. Mesto, ktoré rovnako ako epicefyrickí Lokrovia, patrí pôvodom k heterickému materstvu ázijskej Afrodity, v oveľa užšom vzťahu než helénsky skôr a dokonalejšie emancipovaný svet, s ďalekou vlasťou všetkých dôb najmä v náboženstve, tarquinským kráľovským rodom užšie spojené s náhľadmi celkom materskej etruskej kultúry a v dobe núdze orákolom napomínané, že mu chýba matka, ktorú možno iba v Ázii nájsť, mesto, predurčené za člena starovekého i novovekého ľudstva, nebolo by sa mohlo víťazne brániť bez podpory svojej politickej mocenskej idey proti hmotnému materstvu a jeho ázijsko-prirodzenému ponímaniu, od »ius naturale«, od ktorého si zachováva iba prázdny rámec, by sa nikdy nemohlo plne oslobodiť a nikdy sláviť nad svádzaním Egypta onen triumf, ktorý si uchoval svoju oslavu a určitým spôsobom svoje obrazné znázornenie v smrti poslednej celkom afroditicko-heterickej Kandaky orientu (Kleopatra) a v Augustovom pohľade na jej bezduché telo.

V boji heterického princípu s demetrickým spôsobilo rozšírenie dionýzovského náboženstva nový obrat a záhubný úder celým mravom staroveku. V dejinách gynaikokracie zaujíma táto skutočnosť veľmi vynikajúce miesto. Dionýzos objavuje sa na čele veľkých bojovníkov proti materskému právu, najmä proti jeho amazonskému vystupňovaniu. Nesmieriteľný protivník neprirodzeného zvrhnutia, do ktorého upadlo ženské bytie, nadväzuje svoje smierenie a svoju blahovôľu všade na vyplnenie manželského zákona, na návrat k materskému určeniu ženy a na uznanie výsostnej vznešenosti svojej vlastnej mužsko-fallickej prirodzenosti. Na základe tohto zdá sa, že dionýzovské náboženstvo podporuje demetrický manželský zákon, ba nad to že tvorí jednu z prvých príčin, podnecujúcich víťazné založenie teórie paternity. A vskutku nedá sa pochybovať o významnosti oboch vzťahov. Predsa je však úloha, ktorú pripisujeme bakchickému kultu ako najsilnejšiemu druhovi heterického životného zamierenia a zmienka o ňom v tomto spojení plne odovôdnená i oprávnená dejinami jeho vplývania na celé životné zameranie starovekého sveta. To isté náboženstvo, ktoré pozdvihuje manželský zákon do svojho stredobodu, podpo-

rovalo viac ako niektoré iné návrat ženského bytia k plnej prirodzenosti afroditizmu; to isté, ktoré dáva podklad vývoju mužského princípu, ďaleko prevyšujúceho materstvo, zapríčinilo najviac zneváženie muža a pád jeho samého pod úroveň ženy.

Medzi príčinami, ktoré podstatne spolupôsobily pri rýchlom a víťaznom rozšírení nového boha, zaujíma amazonské vystupňovanie starovekej gynaikokracie a s ním nerozlučiteľné zdivočenie celého bytia veľmi významné miesto. Čím prísnejšie vládol zákon materstva a čím menej sa umožňovalo žene trvalo uplatňovať neprirodzenú veľkosť svojho amazonského životného zamierenia, tým radostnejšie prijatie musel zažiť všade boh, dvojnásob svodný slučením smyselného a nadsmyselného lesku, a tým neodolateľnejšie sa muselo oduševňovať ženské pokolenie za jeho služby. V rýchlom striedaní kráča amazonstvo — prísna gynaikokracia od najrozhodnejšieho odporu proti novému bohu k práve tak rozhodnému oddaniu sa mu. Bojovné ženy, merajúce sa prv v zápase s Dionýzom, objavujú sa teraz ako jeho neodolateľný zástup hrdinov a ukazujú v rýchlom striedaní extrémov, ako je ťažko ženskej prirodzenosti vo všetkých dobách zachovať mieru a strednú cestu. Nemôže sa poprieť dejinný základ tradícií, ktoré zahrnujú krvavé udalosti prvého rozšírenia bakchického náboženstva a ním vyvolané hlboké otrasy celkového stavu. Objavujú sa od seba nezávislé, avšak stále s tým istým charakterom u najrôznejších národov a tak rozhodne protirečia neskoršiemu dionýzskemu duchu, zameranému najmä na pokojný požitok a skrášlenie bytia, že je nemožnosť vyvodzovať to z teraz činnej vynaliezavosti.

Čarovnú silu, ktorou fallický vládca bujného prírodného života strhuje svet žien na nové cesty, zaznamenávame v prejavoch, ktoré opúšťajú nielen hranice nášho skúmania, ale i našej obrazotvornosti, ktoré však odkázať do oblasti bájenia značilo by ukázať v dennom svetle nepatrné porozumenie s temnými hĺbkami ľudskej prirodzenosti, so silou náboženstva, uspokojujúceho rovnako smyselné i nadsmyselné potreby, so vznetlivosťou ženského citového sveta, tak nerozlučiteľne spojujúceho pozemské s nadsvetným a napokon však celkové zaznanie podmaňujúceho kúzla južnej prirodzenej plnosti. Vo všetkých stupňoch svojho vývinu uchoval si dionýzovský kult ten istý charakter, s ktorým najprv vstúpil do dejín. Svojou smyselnosťou a významom, ktorý pripisuje prikázaniu pohlavnej lásky, vnú-

torne spriaznenej so ženskou povahou, zapôsobil najmä na ženské pohlavie, ktorého životu dal celkom nové zameranie a v ktorom našiel svojho najvernejšieho stúpenca a najhorlivejšieho služobníka a na ktorého nadšení založil všetku svoju moc. Dionýzos je v najplnšom slova smysle bohom žien, prameňom všetkých ich smyselných a nadsmyselných nádejí, stredobodom celého ich bytia a preto najprvšie nimi spoznaný vo svojej vznešenosti, im zjavený, nimi rozširovaný i nimi vedený k víťazstvu. Náboženstvo, ktoré zakladá na vyplnení pohlavného príkazu samé vyššie nádeje a najužšie spojuje blaženosť nadsmyselného bytia so smyselným uspokojením, musí erotickým zameraním, ktoré pririeka ženskému životu, nevyhnutne vždy viac a viac podrývať prísnosť a cudnosť demetrického matrónstva a napokon prinavrátiť bytie opäť k onomu afroditskému heterizmu, ktorý poznáva svoj obraz v plnej spontaneite prírodného života.

Dejiny podporujú silou svojich svedectiev správnosť tohto uzáveru. Dionýzovo spojenie s Demetrou sa viac a viac zatlačuje jeho spojením s Afroditou a s inými prírodnými matkami podobného založenia. Symboly cereálne usmernenej maternity, klas a chlieb, ustupujú pred bakchickým hroznom, pred bujným ovocím silno-plodného boha; mlieko, med a voda, čisté obete starej doby pred vínom, oduševňujúcim a vzbudzujúcim opojenie smyslových slastí. Krajina najhlbšieho telúrizmu a bahenné plodenie so všetkými svojimi produktami, nie menej zvieratmi ako rastlinami získa v tomto kulte významnú prevahu nad vyššou roľníckou kultúrou a jej darmi. Ako utváranie života sledovalo tú istú črtu, o tom nás presvedčia predovšetkým pohľady na hroby starovekého sveta, ktorý otriasajúcim protirečením stal sa hlavným prameňom nášho poznania celkom smyslovo-erotického zamerania dionýzovského ženského života. Znovu poznávame hlboko prenikajúci vplyv náboženstva na vývoj celkových mravov. Dionýzovský kult priniesol staroveku najvyššie zdokonalenie naskrze afroditickej civilizácie a daroval mu onen lesk, vedľa ktorého zatemňuje sa všetko zjemnenie a všetko umenie moderného života. Uvoľnil všetky putá, zrušil všetky rozdiely a tým, že zameral ducha národa predovšetkým na matériu a skrášlenie telesného bytia, prinavrátil sám život opäť k zákonom hmoty. Tento pokrok v zosmyselnení bytia všade spolu súvisí s uvoľnením politickej organizácie a s úpadkom štátneho života. Namiesto zákona bo-

hatej členitosti presadzuje sa zákon demokracie ako zákon nerozlišenej masy a uplatňuje sa sloboda a rovnosť, ktorou sa vyznačuje prírodný život, prináležajúci telesno-hmotnej stránke ľudskej prirodzenosti, pred civilne usporiadaným. Starovekým je táto súvislosť zcela jasná, vyzdvihujú ju v najrozhodujúcejších výrokoch a demonštrujú nám vo významných historických udaniach telesnú a politickú emancipáciu ako nevyhnutné a stále sbratané dvojčatá. Dionýzovské náboženstvo je v tom istom čase apoteozou afroditického pôžitku a všeobecného sbratania, preto poddaným stavom obľúbené a od tyranov, Peisistratov, Ptolemaiov, Caesara najmä podporované pre ich záujem na panstve, založenom na demokratickom vývoji. Všetky tieto prejavy vyvierajú z tohože prameňa, sú iba rôznymi stránkami toho, čo už starovekí nazývajú dionýzovským starovekom. Ako produkty podstatne ženských mravov, dávajú znovu do rúk ženy ono žezlo, ktoré drží Basilea v Aristofanovom vtáčom štáte, podporujú jej emancipačné snahy, ako ich predstavujú Lysistrata a Ekleziacuzy v primknutí na skutočné pomery atticko-iónskeho života a zakladajú tak novú gynaikokraciu, dionýzovskú, ktorá sa uskutočňuje menej v právnych formách ako v tichej moci afroditizmu, ovládajúceho celé bytie.

Porovnanie tejto neskoršej ženskej vlády s pôvodnou zvlášť umožňuje jasne osvetliť svojráz každej z nich. Ak ona pôvodná sa vyznačuje demetricko čistým charakterom života, založeného na prísnej výchove mravov, tak neskoršia buduje sa podstatne na afroditickom zákone telesnej emancipácie. Ak ona objavuje sa ako prameň vyšších ctností a bytia, hoci i na úzky myšlienkový kruh obmedzeného, predsa pevne založeného a dobre usporiadaného, tak táto skrýva pod leskom materiálne bohato rozvinutého a duchovne hybného života úpadok sily a mravnú hnilobu, ktorá viac ako ostatné príčiny podporovala zánik starovekého sveta. Ak so starou gynaikokraciou postupovala ruka v ruke udatnosť mužova, tak dionýzovská gynaikokracia spôsobí u neho zoslabenie a zneuctenie, od ktorého sa napokon žena sama s opovržením odvracia. Nie je nijakým najmenším svedectvom vnútornej sily lykijského a elidského národa, že oba kmene zpomedzi všetkých pôvodne gynaikokratických národov najdlhšie nezúžene zachovaly si demetrickú čistotu svojho materského princípu voči rozkladnému vplyvu dionýzovského náboženstva. Čím užšie sa orfické tajomné učenie, napriek vysokému rozvoju, ktorý daruje mužsko-fallickému

princípu, primkýňa k starému mysterióznemu principátu ženy, tým viac sa približuje nebezpečenstvo podľahnutia. Prechod a jeho dôsledky najzreteľnejšie môžeme podporovať u epicefyrických Lokrov a Aiolov ostrova Lesbos. Najmä však je to africký a ázijský svet, v ktorom jemu vrodená gynaikokracia dosiahla najdokonalejší dionýzovský rozvoj.

Dejiny mnohonásobne potvrdzujú pozorovanie, že najprvšie pomery národov na konci ich vývoja tlačia sa opäť na povrch. Kolobeh života točí koniec znovu k jeho začiatku. Nasledujúce skúmanie pririeka si neradostné poslanie, povzniesť smutnú pravdu nad všetky pochybnosti novým radom dôkazov. Tento zákon sa prejavuje najmä v orientálnych zemiach, avšak nijako sa na ne neobmedzuje. Čím viac postupoval vnútorný rozklad starovekého sveta, tým rozhodnejšie sa znovu tlačil do popredia matersko-hmotný princíp, tým odhodlanejšie sa povznieslo jeho rozsiahle afroditicko-heterické poňatie nad demetrické. Znovu vidíme, ako sa uplatňuje ono »ius naturale«, ktoré prislúcha najhlbším sféram tellurského bytia. A zatiaľ, čo sa zapochybovalo o možnosti jeho historickej reality aj pre najnižšie stupne ľudského vývoja, uviedol sa napokon na najvyššom stupni s uvedomelým zbožňovaním zvieracej stránky našej prirodzenosti znovu do života, ba vyzdvihuje sa za stredobod tajomného učenia a hodnotí sa ako ideál všetkej ľudskej dokonalosti. Zároveň sa zisťuje veľký počet javov, v ktorých najzáhadnejšie črty najstaršej tradície nachádzajú plné adekvátne paralely. Čím sme sa na začiatku nášho skúmania stretli v mytickom rúchu, to na konci získava na historičnosti celkom novej doby a touto súvislosťou dokazuje, ako sa chod ľudského vývoja deje úplne zákonite napriek všetkej slobode konania.

V práve dokončenom líčení rozličných stupňov materského princípu a ich vzájomného boja zdôraznil som niekoľkokrát amazonské vystupňovanie gynaikokracie a tým poukázal na dôležitú úlohu, ktorú zastáva tento prejav v dejinách vzťahov pohlaví. Amazónstvo sa v skutočnosti čo najužšie spojuje s heterizmom. Tieto dva najpozoruhodnejšie javy ženského života sa vzájomne podmieňujú a vysvetľujú. Ako sme rozumeli ich vzájomnému vzťahu, naznačíme tu opäť v dôkladnom primknutí k zachovalým tradíciám. Klearch pripojuje k amazónskemu zjavu Omfaly všeobecnú poznámku, že taký vzrast ženskej moci, nech sa hocikde objavuje, predpokladá predchádzajúce poníženie ženy a musí sa vysvetľovať z nevyhnutného precho-

du extrémov. Viaceré zo slávnych mýtov, činy lemnických žien, Danaidy, Klytaimnestrina vražda to tiež potvrdzujú. Všade pramenia z vyvolaného odporu ženy proti útoku na jej práva, ktorá ozbrojuje svoju ruku najprv k obrane a potom ku krvavej pomste. Podľa tohto zákona, kotviaceho v ľudskej povahe, najmä v ženskej, musí heterizmus nevyhnutne prejsť k amazónstvu. Žena, ponížená zneužívaním muža, najprv cíti túžbu po zaistenom postavení a čistom bytí. Pocit utrpeného potupenia, zúrivosť zúfalstva rozplamení ju k ozbrojenému odporu a povznesie k onej vojennej veľkosti, ktorá, zatiaľ čo podľa zdania prekročuje hranice ženskosti, vyviera predsa len z potreby jej vyvýšenia.

Z tohto ponímania vyplývajú dve konzekvencie, ktoré sa dejinami overujú. Amazónstvo sa podľa toho považuje za všeobecný zjav. Nepramení vo zvláštnych fyzických alebo historických pomeroch určitého národného kmeňa, ale skôr v pomeroch a javoch ľudského bytia vôbec. Spolu s heterizmom má charakter univerzality. Rovnaké príčiny vyvolávajú všadiaľ rovnaké účinky. Amazónske prejavy sa spriadaly so začiatkami všetkých národov. Možno ich sledovať z vnútornej Ázie až po západnú Afriku, od Skýtskeho severu až po západnú Afriku. Na druhej strane oceánu nie sú o nič menej početné a istejšie, a môžeme ich sledovať i vo veľmi blízkych dobách v spojení s najkrvavejšími pomstami na mužskom pokolení. Zákonitosť ľudskej prirodzenosti zaručuje najmä najprvším stupňom vývoja najčastejšie typicko-všeobecný charakter. Druhá skutočnosť sa pridružuje k prvej. Amazónstvo napriek svojmu zdivočeniu znamená i podstatný pokrok ľudských mravov. Ak je úpadkom a zvrhnutím uprostred pozdejších kultúrnych stupňov, vo svojom prvom stvárnení je pokrokom k čistejším útvarom a nielen nevyhnutným, ale i vo svojich dôsledkoch užitočným prechodným bodom ľudského vývoja. V ňom sa prvýkrát prebúdza pocit vyšších práv materstva voči smyselným požiadavkám fyzickej sily, v ňom je zárodok onej gynaikokracie, ktorá na moci ženy zakladá štátne mravy národov. Najmä tu oplývajú dejiny najpoučnejšími dokladmi. Ak sa nedá pochybovať, že usporiadaná gynaikokracia sa pozvoľna zvrátila opäť k amazonskej prísnosti a k amazonským mravom, tak sú to zvyčajne opačné pomery, totiž, že amazonské utváranie života sa prv prejavuje, ako manželská gynaikokracia, ktorú dokonca pripravuje. Podobné pomery nachádzame najmä v lykijskom

Amazonka. Mramorová kópia podľa Fidiovho originálu. V. stor. pr. Kr. Rím, Vatikán.

mýte, ktorý predstavuje Bellerofonta ako víťaza nad amazonkami a zároveň ako zakladateľa materského práva a v oboch úlohách ako počiatočný bod celkových mravov národa. Vzhľadom na heterizmus nemôže sa popierať význam amazonstva na povznesení ženského a tým i celého ľudského bytia. Ten istý sled stupňov zisťujeme i v kulte. Ak sa amazonstvo i manželská gynaikokracia najužšie prikláňa k mesiacu, a v jeho prednosti pred slnkom sa poznáva prototyp ženskej výsosti, tak obklopuje potom amazonstvo nočné súhvezdie temnejšou a zároveň prísnejšou prirodzenosťou ako demetrická gynaikokracia, ktorá vidí v ňom obraz manželského sväzku, najvyšší kozmický výraz onej výhradnosti, na ktorej sa zakladá spojenie slnka s mesiacom. Naproti tomu Amazonka vidí v jeho nočnom osamelom objavení prísnu dievčinu, v jeho úteku pred slnkom nepriateľku trvalého spojenia, v jeho škľabivej, večne meniacej tvári hrozivú Gorgo smrti, ktorej meno stalo sa dokonca amazonským označením. Ak sa nemôže poprieť starší vek tohto hlbšieho poňatia od onoho čistejšieho, tým sa zaisťuje i amazonstvu priznané dejinné postavenie. Vo všetkých tradíciách sa zreteľne zračí vnútorné sviazanie oboch javov, a to kultu a životných foriem. Nevyhnutná vzájomnosť náboženstva a života odzrkadľuje znovu jeho celkový význam. Vidíme v novom svetle ony veľké výbojné ťaženia, podnikané ženskými jazdeckými rojmi, ktorých historický podklad nemôže sa otriasť možnosťou rozmanitého bezzákladného vymyslenia. Prejavujú sa predovšetkým ako vojenné šírenie náboženského systému, prinavracajú ženské oduševnenie jeho najmocnejšiemu prameňu, k sjednotenej sile kultovej myšlienky a nádeje a k upevneniu vlastnej sily vládou bohyne, a demonštrujú nám kultúrny význam amazonstva v jeho najmohutnejšom výraze.

Osud štátov, založených ženskými výbojmi, je zvlášť vhodný, aby potvrdil správnosť nášho ponímania a poukázal v dejinách na vnútornú spojitosť gynaikokratického sveta. Mytické a historické tradície sa najužšie spojujú, doplňujú, potvrdzujú a umožňujú poznať celý rad pomerov, ktoré sa vzájomne predpokladajú. Od vojny a vojenných ťažení predchádzajú víťazné hrdinné roje k pevnému osídleniu, k stavbe miest a k pestovaniu roľníctva. Dejiny založenia neskoršie slávnych miest od brehov Nílu až k morským brehom Pontu, od strednej Ázie až po Taliansko, sa spriadly s amazonskými menami a činmi. Ak sa zákonitosť ľudského vývoja nevyhnutne preukazuje prechodom

z potulného života k domovým osadám, kde tento prechod zodpovedá najmä sile založenia ženskej prirodzenosti a tam, kde sa jej vplyv prejavuje, uskutočňuje sa dvojnásobnou rýchlosťou. Pozorovanie ešte žijúcich národov stavia mimo pochybnosť skutočnosť, že ľudská spoločnosť najmä snahou ženy prikročila k roľníctvu, ktoré už oddávna odmietal. Nespočetná tradície praveku, v ktorých ženy urobily koniec potulnému životu spálením lodí, obdarovaly najmä mestá svojimi menami alebo ako v Ríme a v Elide sa blízko spájajú s najstarším základným delením krajiny, majú nárok na uznanie historickej skutočnosti skrze ideu, ktorej zodpovedajú. Vo fixácii života stupňuje ženské pohlavie svoje prirodzené určenie. Najmä založenie a okrášlenie domáceho krbu podmieňuje povznesenie bytia a všetkých mravov. Je to iba konzekventným pokračovaním toho istého vývoja, keď sa zameranie na pokojné utváranie života čím ďalej tým viac presadzuje a pestovanie vojennej ctnosti, ktorá zpočiatku tvorí jediný cieľ, sa zasa podľa toho istého vzťahu zatlačuje do pozadia. Hoci cvičenie so zbraňou nebolo nikdy cudzím ženám gynaikokratických štátov, hoci na ochranu ich moci muselo sa objavovať nepostrádateľne v popredí vojenných národov, hoci tiež zvláštna záľuba v koňovi a v jeho ozdobovaní i neskoršie sa zisťuje vo význačných, ba aj kultových črtách, predsa považujeme vojenstvo raz za výhradné zamestnanie mužov, raz za spolu s nimi sdieľané. Posledné sa vyznačuje tým, že tu mužské voje vystupujú v družine ženských jazdeckých rojov, kým v prvom prípade je to naopak, ako nám to dosvedčuje objavenie myzických hierai. Zatiaľ čo pôvodné predchádzajúce životné zameranie sa čím ďalej tým viac zatlačuje, zostáva predsa ženská vláda vo vnútri štátu a v rodinnom kruhu dlho ešte nezmenšená. Avšak ani tu sa nemohlo vyhnúť pokračujúcemu obmedzovaniu. Od stupňa k stupňu zatlačovaná, obmedzuje sa gynaikokracia vždy na užší kruh. Chod tohto vývoja je veľmi rozmanitý. Raz je to štátne panstvo, ktoré prv zaniká, raz naopak je to domáce. U Lykiov nachádzame už iba posledné, zatiaľ čo o prvom nemáme nijakú zprávu, hoci vieme, že i vláda sa dedila podľa materského práva. Naopak, inde sa udržalo ženské kráľovstvo buď ako výhradné, buď vedľa mužov, zatiaľ čo materské právo, ovládajúce rodinu, pominulo skôr. Najdlhšie odporujú duchu času oné časti starého systému, ktoré nerozlučiteľne súvisia s náboženstvom. Vyššia sankcia, ktorá spočíva vo všetkej kultovosti,

chráni ich od zániku. Avšak i iné príčiny spolupôsobily. Ak vplývala u Lykiov a Epicefyrov izolovanosť ich geografického položenia, u Egypťanov a v Afrike vôbec prirodzenosť krajiny, tak inde sa ženské kráľovstvo chránilo napokon samo svojou slabosťou alebo podporovalo umelými formami, ako sa zaznačujú v prinavrátení písania podľa zvykov ázijských, vo vnútri palácov uzavretých vládkyň.

Povedľa týchto jednotlivých zbytkov a zlomkov pôvodne omnoho rozsiahlejšieho systému zaslúžia si zvláštnej pozornosti zprávy čínskych spisovateľov o vnútroázijskom ženskom štáte, ktorý si vedel udržať až do ôsmeho storočia nášho letopočtu nezmenšene nielen štátnu, ale i občiansku gynaikokraciu. Súhlasia vo všetkých charakteristických črtách so zprávami starovekých o vnútornom založení amazonských štátov a vo chvále eunomie a v pokojnom zameraní celého národného života dokonale súhlasia s rezultátmi môjho vlastného skúmania. Nie násilné rozbitie, ktoré skoro zničilo väčší počet amazonských podnikaní a neušetrilo ani talianskú osadu Kleitov, ale nehlučný vplyv, ktorým pôsobil čas a styk s mocnými susednými ríšami, odňal modernému svetu pohľad do spoločenských pomerov, ktoré sú európskemu ľudstvu najstaršou a najtemnejšou spomienkou jeho dejín, a ktoré aj dnes sa musia označovať za zabudnutý úsek svetových dejín. V podobnej oblasti skúmania, ako naše, ktoré sa podobá nesmiernej hromade trosiek, je používanie národne a časove ďaleko od seba prameniacich zpráv často jediným prostriedkom osvetlenia. Iba najväčším sústredením sa podarí fragmentárne podanie náležite zriadiť. Rozličné formy a prejavy materského principátu u národov starovekého sveta objavia sa nám teraz ako tak isto mnohé stupne veľkého historického procesu, ktorý, začínajúci sa v pračasoch, sa môže sledovať až do celkom pozdných období a zistiť vo vývoji národov afrického sveta. Vychádzajúc z demetricky zriadeného materského práva, porozumeli sme hetérickým a amazonským prejavom starovekého ženského života. Keď sme pochopili tieto nižšie stupne bytia, môžeme spoznať i vyššie v ich skutočnej významnosti a priznať víťazstvu otcovského práva nad gynaikokraciou správne postavenie vo vývoji ľudstva.

Prechod od materského k otcovskému ponímaniu človeka tvorí najdôležitejší prelom v dejinách vzťahov pohlavia. Ak sa delí demetrický životný stupeň s afroditicko-hetérickým o prin-

cipát rodiaceho materstva, ktoré iba väčšou alebo menšou čistotou poňatia sa rozlišuje v oných dvoch formách bytia, tak naproti tomu v prechode k otcovskému systému zisťujeme zmenu samého základného princípu, dokonalé prekonanie prvšieho postoja. Celkom nové hľadisko si razí cestu. Ak spočíva spojenie matky s dieťaťom na hmotnej súvislosti a dá sa poznať smyslovým vnímaním i je trvalou prirodzenou pravdivosťou, tak plodiace otcovstvo sa vyznačuje vo všetkých prvkoch protichodným charakterom. Keďže nie je s dieťaťom v nijakej viditeľnej súvislosti, nemôže sa nikdy ani v manželských vzťahoch zbaviť prirodzenosti čistej fikcie. Pretože súvisí s rodením iba sprostredkovaním matky, zdá sa byť stále ďaleko ležiacou potenciou. Zároveň sa vyznačuje vo svojej podstate ako prebúdzajúcej príčinnosti nehmotným charakterom, voči ktorému opatrujúca a rodiaca matka sa predstavuje ako »hmota« (hyle), ako »miesto a dom splodenia« (chora kai dexamene geneseos), ako »dojka« (tithene). Všetky tieto vlastnosti otcovstva vytvárajú uzáver: v prebojovaní paternity pramení oslobodenie ducha od javov prírodných, v jeho víťaznom uplatnení povznesenie ľudského bytia nad zákony hmotného života. Ak je princíp materstva spoločný všetkým sférám tellurského tvorenia, tak sa uvoľňuje človek z onoho spojenia skrze prevahu, ktorú priznáva plodiacej potencii a uvedomuje si svoje vyššie poslanie. Nad telesné bytie sa povznáša duchovné a súvislosť s nižšími oblasťami tvorenia sa obmedzuje na materstvo. Materstvo prináleží telesnej stránke človeka a iba snáď pre túto sa udržuje jeho súvislosť s ostatnými bytosťami. Jedine otcovsko duchovný princíp mu zodpovedá. Tým pretrháva putá tellurizmu a zahliada sa k vyšším oblastiam kozmu. Víťazné otcovstvo sa pripútava práve tak rozhodne k nebeskému svetlu ako rodiace materstvo na všerodiacu zem, zavedenie práva paternity sa tak isto všeobecne predstavuje ako čin uránskeho slnečného bohatierstva, ako sa s druhej strany obrana o nezúžené udržanie materského práva priznáva ako prvá povinnosť chtonickým materským božstvám.

V materskej vražde Orestovej a Alkmaionovej odzrkadľuje mýtus v takejto forme boj starého a nového princípu a stavia veľký prelomový bod života do úzkej súvislosti s povýšením náboženstva. I v týchto tradíciách poznávame spomienky na skutočné zážitky ľudského pokolenia. Ak sa nemôže pochybovať o historickom charaktere materského práva, tak sú i udalosti,

ktoré obklopujú jeho pád viac než básnickými fikciami. V Orestových osudoch vidíme obraz otrasov a boja, z ktorých vyviera víťazstvo otcovstva nad chtonickým materským princípom. Akú pôsobnosť možno vždy pripísať ozdobnému básneniu: protiklad a boj oboch zápasiacich princípov, ako ho zobrazujú Aischylos a Euripides, sú dejinnými pravdami. Stanovisko starého práva zastávajú Erinye, podľa neho je Orest vinný, matkina krv nesmieriteľná. Apollo a Athena vedú naproti tomu k víťazstvu nový zákon vyššej otcovskosti nebeského svetla. Nie je to boj dialektiky, ale dejín, ktorý bohovia sami rozhodnú. Jeden vek ľudstva zaniká, nový apolinský vyrastá na jeho troskách. Nové mravy sa uzákonujú, ktoré starým celkom protirečia. Po božstve matky prichádza božstvo otca, po principátu noci princípát dňa, namiesto prednosti ľavej strany prednosť pravej a iba protikladnosť nám uzrejmí v plnej ostrosti rozdielnosť oboch životných stupňov. Ak pelasgická kultúra odvodzuje svoju črtu z prevažujúceho významu materstva, tak naproti tomu helenizmus sa najužšie viaže s objavením paternity. Tam hmotná sviazanosť, tu duchovný vývoj; tam nevedomá zákonitosť, tu individualizmus; tam oddanie sa prírode, tu pozdvihnutie sa nad ňu, prelomenie starých ohrád bytia, snaženie a bolesti prometejského života namiesto sotrvačného kľudu, pokojného pôžitku a večnej nedospelosti v stárnucom tele. Slobodné darovanie matky je vyššou nádejou demetrického mystéria, ktoré sa odzrkadľuje v osude semena, kým Helén túži všetko i najvyššie sám dosiahnuť. V boji si uvedomuje svoju otcovskú prirodzenosť, bojujúci pozdvihuje sa nad materstvo, ktorému prv celkom prináležal, bojujúci dobýja sa vpred svojmu vlastnému božstvu. Prameňom nesmrteľnosti nie je už preň rodiaca žena, ale mužsko-tvorivý princíp, ktorý ovenčuje teraz božskosťou, ktorú predtým svet iba onej priznával.

Nemožno nepriznať atickému kmeňu, že slávu zeusovskej prirodzenosti otcovstva umožnil jeho najčistejší vývoj. I keď vyrastajú Atény za pelasgickej pospolitosti, tak predsa počas svojho vývoja podriadia demetrický princíp celkom apolinskému. Thesea ctia ako druhého, ženám nepriateľského Heraklea, v Athene dosadia bezmaterské otcovstvo nemiesto bezotcovského materstva a zaistia samy vo svojej legislatíve paternite v jej principiálnej všeobecnosti onú nedotknuteľnosť, ktorú priznalo staré právo Erinií iba materstvu. Panenská bohyňa, v ktorej sa navracia vojenné amazonstvo starej doby v duchovnom poňatí,

naklonená všetkému mužskému, je nápomocná všetkým hrdinom otcovského slnečného práva. Naproti tomu nepriateľské a nepohostinné je jej mesto všetkým oným ženám, ktoré brániac práva svojho pohlavia a hľadajúc pomoc na atických brehoch morských, priviažu laná lodí. Protiklad apollinského a demetrického princípu prezrádza sa tu vo svojom najostrejšom výraze. To isté mesto, v ktorom sa zreteľne odrážajú stopy pradejín gynaikokratických pomerov, umožnilo otcovstvu najčistejší vývoj a odsúdilo ženu jednostranným prepínaním víťazného smeru k podriadenosti, ktorá prekvapuje najmä svojou protikladnosťou k základu eleuzinického posvätenia. Starovek je poučný najmä v tom, že prekonal dokonca svoj vývoj skoro vo všetkých oblastiach života a že každému princípu umožnil dokonalé uskutočnenie. Fragmentárny a rozkúskovaný vo svojom podaní, ale predsa tvorí v tomto najdôležitejšom vzťahu úplný celok. Tým jeho skúmanie získava prednosť, ktorú neposkytuje nijaká iná doba. Zaisťuje nášmu vedeniu svoj uzáver. Porovnanie začiatočného bodu s konečným je prameňom najbohatších osvetlení ich prirodzenosti. Iba skúmaním protikladnosti plne porozumieme svojráznosť oboch stupňov.

Nie je teda nijakým nenáležitým rozšírením, skôr nevyhnutnou časťou môjho snaženia, keď venujem zovrubnú pozornosť utváraniu paternity a s ním sviazanému pretváraniu bytia. Vo dvoch oblastiach sa bude najmä sledovať prechod medzi otcovským a materským hľadiskom, a to v oblasti doplnenia rodiny adopciou a v oblasti mantiky (profécie). Prijatie za dieťa, nemysliteľné za vlády čisto heterických pomerov, musí sa nevyhnutne celkom ináč zvýrazniť za demetrického princípu ako za apollinskej idey. Tam sa uskutočňuje podľa zásady materského narodenia a nemožno sa odpútať od prírodnej skutočnosti, tu však naproti tomu sa ovláda fiktívnou významnosťou paternity, kráča v ústrety ponímaniu čisto duchovného plodenia, uskutočňuje bezmaterské, od všetkej materiálnosti oslobodené otcovstvo, a tým zdokonaľuje ideu sukcesie v priamej línii, ktorá chýba materstvu v smysle apollinskej nesmrteľnosti pohlavia. V mantike zisťujeme tiež podobný vývojový princíp najmä v utváraní jamidskej profécie. Na najnižších jej melampodických stupňoch javí sa nám ako materskotellurská, kým na najvyššom je celkom otcovsko-apollinskou a sjednocuje sa v idei priamej línie, ktorú teraz zdôrazňuje, s najvyšším zduchovnením adopcie, ktorej prináleží ten istý

obraz. Jej vyskúmanie poučuje nás tým dvojnásob, že ním sbližujeme sa s dvoma hlavnými sídlami gynaikokracie, Arkadiou a Elidou, a tak umožňuje pozorovať v bezprostrednej blízkosti vývojový paralelizmus rodinného práva a mantiky, a vôbec náboženstva. Zákonitosť v utváraní ľudského ducha získa spojením týchto rôznych oblastí života vysoký stupeň objektívnej istoty. Všade sa tak isto povznáša so zeme k nebu, od hmoty k nehmotnosti, od matky k otcovi, všade onen orfický princíp, ktorý v znamení z dola do výšky spôsobuje sukcesívne očisťovanie života a tu najmä umožňuje poznať jeho principiálny protiklad ku kresťanskému učeniu a jeho výroku: »Lebo nevznikol muž zo ženy, ale žena z muža.«

Druhé hlavné zameranie môjho skúmania, ktoré som označil za historické a ktoré sa vzťahovalo na boj materského práva s vyššími i nižšími životnými stupňami, hlbšie sa zakladá v skúmaní vnútornej súvislosti, ktorá spočíva pozvoľný pokrok duchovného vývoja človeka so sledom stupňov vždy vyšších prejavov kozmu. Absolútny protiklad nášho spôsobu myslenia voči mysleniu staroveku neprejavuje sa nikde tak prekvapujúco, ako v oblasti, do ktorej teraz vnikáme. Podriadenie duchovnosti fyzickým zákonom a závislosť ľudského vývoja od kozmických síl objavuje sa tak zriedkavo, že sa pociťuje pokušenie poslať ich do ríše filozofických snov alebo považovať ich »za horúčkovité videnie a vyššiu slabomyseľnosť«. A predsa nie je nijakým poblúdením starej alebo novej špekulácie, nijakou bezpodstatnou paralelou, vôbec nijakou teóriou, skôr, ak sa tak môžem vyjadriť, objektívnou skutočnosťou, empíriou a špekuláciou zároveň, filozofiou, ktorá sa sama objavila v dejinnom vývoji starovekého sveta. Preniká všetky oblasti starovekého života, vo všetkých stupňoch náboženského vývoja vystupuje ako vedúca myšlienka, na nej sa zakladá všetko povznesenie rodinného práva. Všetko zahrnuje a ovláda a je jediným kľúčom k porozumeniu veľkého počtu dosiaľ neosvetlených mýtov a symbolov. Už naše prvšie líčenie nám umožňuje priblížiť sa k antickému stanovisku. Keďže nám dokazuje závislosť jednotlivých stupňov rodinného práva od takisto mnohých rozmanitých náboženských ideí, privádza nás k uzáveru, že ten istý vzťah podriadenia, v ktorom sa prejavuje náboženstvo voči prírodným javom, musí postupne ovládať i rodinné pomery. Skúmanie staroveku potvrdzuje na každom kroku túto pravdu. Všetky stupne pohlavného života od afroditického heterizmu až k apollinskej

čistote paternity, majú svoj predobraz v stupňoch prírodného života od divokej bahennej vegetácie, prototypu bezmanželského materstva, až po harmonický zákon uránskeho sveta a nebeského svetla, ktoré ako »flamma non urens«, ako »plameň bez ohňa«, zobrazuje sa v duchovnosti večne omladzujúceho sa otcovstva. Tak úplne zákonite prejavuje sa súvislosť, že sa mohlo uzavierať z nadvlády jedného alebo druhého z veľkých svetových telies v kulte utvárania pohlavných vzťahov v živote a mužské alebo ženské pomenovanie nočnej hviezdy v najvýznamnejšom sídle mesačnej služby ponímať ako výraz vlády muža alebo ženy.

Z troch veľkých kozmických telies, zeme, mesiaca a slnka, prvé je nositeľom materstva, zatiaľ čo posledné je v znamení vývoja otcovského princípu. Najnižší náboženský stupeň, čistý telurizmus, žiada si princípatu materského lona, prekladá sídlo mužskosti do telurských vôd a do sily vetra, ktoré ako súčiastky pozemskej atmosféry hrajú úlohu najmä v chtonickom systéme, a podriaďuje napokon mužskú potenciu ženskej, oceán »lonu matky zeme«, »gremium matris terrae«. So zemou sa identifikuje noc, ktorá matersky ponímaná ako chtonická moc uvádza sa do zvláštnej súvislosti so ženou a vystrojuje sa najstarším žezlom. Naproti nej slnko pobáda k rozjímaniu o veľkej vznešenosti mužskej sily. Denná hviezda vedie k víťazstvu ideu otcovstva. V trojnom slede stupňov dokončuje sa vývoj a dva z nich viažu sa opäť dokonale na prírodné javy, zatiaľ čo tretí sa snaží ponad ne preniknúť. Na východ slnka nadväzuje staré náboženstvo myšlienku víťazného prekonania materského temna, ktoré prekonanie mnohonásobne sa zračí v mystériu ako základ nadsvetných nádejí. Avšak na tomto ranom stupni matka ešte celkom ovláda žiariaceho syna, deň sa označuje ako »nočný deň« a ako bezotcovské narodenie matky Matuty (matka ráno), tejto veľkej Eileithyie, uvádza sa do vzťahu s vyznačujúcimi vlastnosťami materského práva. Úplné oslobodenie z materského sväzku nastáva iba vtedy, keď sa slnku umožní najväčšie rozvinutie jeho svetelnej moci. V zenitovom bode svojej sily, rovnako vzdialené od hodiny narodenia a smrti, od vyháňajúceho a zaháňajúceho pastiera, predstavuje víťazné otcovstvo, ktorého lesku sa tak isto podriaďuje matka ako vládnuca ide v ústrety poseidonskej mužskosti. To je dionýzovské uskutočnenie otcovského práva, stupeň toho boha, ktorý sa nazýva najbohatšie rozvinutou slnečnou silou a zároveň zakla-

Bellerofonova pomsta na Steneboie. Na váze, ozdobenej červenými figurami, zo IV. stor. pr. Kr. Leningrad, Eremitáž.

dateľom paternity. Obidva prejavy jeho prirodzenosti si najdokonalejšie zodpovedajú. Dionýzovská paternita je fallickoplodiaca tak ako slnko vo svojej najbujnejšej mužskej sile; stále hľadajúce prijímajúcu hmotu, aby v nej vzbudilo život, také hľa slnko, taký i otec vo svojom dionýzovskom ponímaní. Celkom inak a oveľa čistejšie sa prejavuje tretí stupeň solárneho vývoja, a to apollinský. Na fallicky ponímané slnko, neustále medzi východom a západom, bytím a zánikom, vychádzajúce a zapadajúce, povznáša sa ono k nemeniacemu sa prameňu slnka, do ríše solárneho bytia a vynáša sa vysoko nad myšlienku plodenia a oplodnenia, nad všetku túžbu po splynutí s ženskou hmotou. Ak povzniesol Dionýzos otcovstvo iba nad matku, tak Apollon oslobodzuje sa dokonale všetkého spojenia so ženou. Jeho paternita je duchovná, taká ako sa nám predstavuje v adopcii, zároveň nesmrteľná, ktorá nepodľahla smrteľnej noci, do ktorej stále zahliada Dionýzos, pretože je fallický. Tak sa prejavuje vzťah oboch svetelných mocností a oboch na nich založených paternít v Euripidovom Ione, dokonale sa pripútajúc na delfické idey, dostáva zvláštnu významnosť pre predmet nasledujúceho skúmania ešte vo väčšom stupni ako Heliodorov milostný román.

Medzi oboma extrémami, zemou a slnkom, zastáva mesiac ono stredné postavenie, ktoré starovekí označujú ako hraničnú oblasť dvoch svetov. Ako najčistejší z tellurských a najšpinavejší z uranských telies stane sa obrazom materstva, demetrickým princípom pozdvihnutého k najvyššiemu očisteniu, a súc nebeskou zemou, je v protiklade ku chtonickej, tak ako je demetricky posvätená žena v protiklade k heterickej. Manželské materské právo objavuje sa neustále súhlasne s týmto a bezvýhradne sviazané s kultovou prednosťou mesiaca pred slnkom. Podobne súhlasí ako dar mesiaca myšlienka vyššieho posvätenia demetrického mystéria, základu to gynaikokracie. Zároveň matkou a prameňom náuky je Luna, ako ju nachádzame i v dionýzovskom mystériu, ktorá v oboch však je prototypom gynaikokratickej ženy. Neužitočné by bolo sledovať myšlienky staroveku ďalej za týmto bodom. Moje skúmanie ukáže, ako sú nepostrádateľné pre porozumenie tisíce jednotlivostí. Nateraz postačí základná myšlienka. Závislosť jednotlivých stupňov vzťahov pohlaví od kozmických javov nie je nijakou voľne vykonštruovanou paralelou, ale historickým javom, myšlienkou svetových dejín. Či mal človek, najvyšší zjav kozmu, vynímať

sa sám z jeho zákonov? Vrátiac sa späť na gradáciu veľkých svetových telies, ktoré jedno za druhým zaujímaly prvé miesto v kulte a v myšlienkach starých národov, vzhliadneme na vývin rodinného práva v najvyššom stupni vnútornej nevyhnutnosti a zákonitosti. Predchádzajúce javy dejín zračia sa ako výraz božských tvorivých myšlienok, ktoré sú základom náboženstva.

Vyššie uzavreté skúmanie nás oprávňuje správne hodnotiť dejiny vzťahov pohlavia aj v ich poslednom úseku. Keď sme sa boli venovali v skúmaní všetkým úsekom vývoja od neusmerneného telurizmu až po najčistejší útvar sveteľného práva a keď sme ich postupne preskúmali v dejinách, v náboženskom a kozmickom prejave, ostáva nám ešte otázka, odpoveď na ktorú podmieňuje vyčerpanie predmetu nasledujúceho pojednania. V aký útvar sa vyvinul starovek v tejto oblasti života? Zdalo sa, že otcovské právo môže očakávať od dvoch síl svoje uskutočnenie a utvrdenie, a to od delfického Apolla a rímskeho štátneho princípu mužského impéria. Dejiny učia, že ľudstvo má menej čo ďakovať prvej ako druhej. Hoci politická idea Ríma je v menšom stupni duchovná ako delficko-apollinská, predsa však skrýva vo svojom právnom utváraní a vo vnútornom sviazaní s celým verejným a súkromným životom podporujúceho činiteľa, ktorý úplne chýba čisto duchovnej moci boha. Zatiaľ čo ona bola schopná víťazne odporovať všetkým útokom a dala sa ovládnuť tak málo úpadkom života ako i vždy rozhodujúcejším návratom k hmotnému nazeraniu, táto nemala silu, aby víťazne prežila boje, ktoré jej podnietilo so stále vzrastajúcou rozhodnosťou nižšie nazeranie. Vidíme, ako paternita klesá so svojej apollinskej čistoty k dionýzovskej hmotnosti, a ako tým pripravuje ženskému princípu nové víťazstvo a nový život materskému kultu. Ak sa zdal byť na to založený vnútorný spolok, ktorý medzi sebou vytvorily obe sveteľné moci v Delfách, aby Dionýzovu falickú bujnosť prečisťujúc a zjasňujúc Apollovým nemeniacim sa pokojom a jasnosťou, zároveň ju povzniesly nad seba, tak výsledok ukázal sa byť práve opačným. Vyšší smyselný pôvab plodiaceho boha prevážil viac duchovnú krásu jeho druha a strhol vždy výhradnejšie na seba moc, ktorá jemu patrila. Namiesto apollinskej epochy kliesni si cestu dionýzovské zameranie a nikomu inému neprenechal Zeus žezlo svojej vlády ako Dionýzovi, ktorý si vedel podriadiť všetky ostatné kulty a ktorý napokon stáva sa stredobodom univerzálneho náboženstva, ovládajúceho všetok starý svet. U Non-

na zápasia o cenu v shromaždení bohov Apollo a Dionýzos. Víťazstvom istý onen pozdvihne zrak, tu však jeho protivník ponúka slasť ohnivého vína, a začervenajúc sa sklopí Apollo oči k zemi, pretože k takému daru nemôže pridružiť nijaký podobný. Z toho obrazu zračí sa zároveň vznešenosť i slabosť apollinskej prirodzenosti. V ňom spočíva tajomstvo Dionýzom dobytého víťazstva. Stretnutie gréckeho a orientálneho sveta, o ktoré sa pričinil Alexander, získa v tejto súvislosti zvláštnu dôležitosť. Vidíme, ako sa oba veľké protiklady merajú v boji a napokon však určitým spôsobom smieria sa dionýzovským kultom. Nikde nenašiel Dionýzos viac pestovania, nikde bohatší kult, ako v dome Ptolemaia, ktorý v ňom spoznal prostriedok ako podstatne uľahčiť asimiláciu domáceho a cudzieho.

Nasledujúce pojednanie venuje osobitnú pozornosť tomuto svetovo-historickému boju, pokiaľ ho možno poznať v utváraní vzťahov pohlavia, a v mnohých jednotlivých stopách chce sledovať tvrdošijný odpor, ktorý kládol domáci židin princíp gréckej teórii paternity. Dve tradície pútajú pozornosť vo zvláštnej miere, a to mytická a historická. Vo vyprávaní o Alexandrovom boji o múdrosť s indicko-meroitickou Kandakou, vyjadrilo súdobé ľudstvo svoj náhľad na pomer mužsko-duchovného princípu, ktorý, zdá sa, našiel v Alexandrovi svoje najkrajšie stelesnenie, s materským princípatom ázijsko-egyptského sveta, vzdalo svoj hold vyššej božskosti otcovstva, zároveň však naznačilo, že sa nepodarilo hrdinnému mladíkovi, ktorý stúpil na scénu pred udivenými zrakmi dvoch svetov, podriadiť natrvalo mužovi právo ženy, ktorej sa cítil povinným všade prejavovať najvyššie uznanie. Druhá prísne historická zpráva uvedie nás do doby prvého Ptolemaia a bude vo veľkej miere poučnou jednotlivými okolnosťami, ktoré nám on sdeľuje o voľbe sinopenského sarapa a jeho vtiahnutí do Egypta, najmä však vyzdvihnutím úmyselného obídenia delfického božstva a jeho od ženského spojenia celkom oslobodenej paternity vzhľadom na poznanie stanoviska, ktoré musela vytvoriť od začiatku grécka dynastia, aby pevne založila svoju vládu. Nemožno teda pochybovať, že by celkom súhlasily svedectvá politických dejín a náboženských. Duchovný princíp delfického Apolla nemohol sdeliť svoju črtu života starého sveta a premôcť nižšie hmotné poníma nia vo vzťahoch pohlaví. Za trvajúce pevné postavenie paternity ďakuje ľudstvo rímskej štátnej idee, ktorá jej dala juristicky prísnu formu a konzekventné uplatnenie vo všetkých

oblastiach bytia a na nej založila celý život i vedela zaistiť svoju plnú nezávislosť od úpadku náboženstva, od vplyvu skazených mravov i návratu národného ducha ku gynaikokratickým náhľadom. Rímske právo víťazne uviedlo svoj prenesený princíp naproti všetkým útokom a nebezpečenstvám, ktoré mu pripravil orient a ktoré sa viažu na mocné prenikanie materského kultu Izidy a Kybely, ba aj na dionýzovské mystérium. Víťazne sa mohlo udržať pred vnútornými pretváraniami života, ktoré boly neodlučiteľné od úpadku slobody, víťazne pred princípom plodnosti ženy, zavedeným do zákonníka najprv Augustom, víťazne pred vplyvom cisárskych žien a matiek, ktoré, vysmievajúc sa starému duchu, snažily sa nie bezvýsledne zmocniť sa »fasces« (prúty, súdna moc) a »signa« (poľné znamenie, vojenná moc), víťazne konečne pred Justiniovou rozhodnou záľubou pre celkom prirodzené ponímanie vzťahov pohlavia, pre plné zrovnoprávnenie žien a vážnosť rodiaceho materstva, a úspešne porážať v provinciách orientu neuhasly odpor proti rímskemu zneváženiu ženského princípu.

Porovnanie tejto sily rímskej štátnej idey s nepatrnou schopnosťou odporu čisto náboženského princípu je schopné nás uvedomiť o celej slabosti ľudskej prirodzenosti, ktorá sa ponechá na seba samú a nepodporuje sa nijakými prísnymi formami. Starovek pozdravil ako druhého Oresta Augusta, ktorý ako adoptovaný syn pomstil vraždu svojho duchovného otca a nadviazal na jeho príchod počiatok nového. apollinského veku. A tak za uskutočnenie toho najvyššieho stupňa neďakuje ľudstvo vnútornej sile onej náboženskej myšlienky, ale podstatne štátnemu útvaru Ríma, ktorý mohol rozmanito modifikovať základné idey, na ktorých spočíval, nikdy sa však úplne vzdať. Najpozoruhodnejšie potvrdenie mojej myšlienky nájdeme v skúmaní vzájomného vzťahu, ktorý ovláda rozšírenie rímskeho právneho princípu a rozšírenie egyptsko-ázijského materského kultu. V tom istom čase, keď sa dokončuje podrobenie orientu pádom poslednej Kandaky, pozdvihuje sa v štátnej oblasti premožené materstvo s dvojnásobnou silou k novému triumfálnemu ťaženiu, aby so svojej strany opäť to dosiahlo na náboženskej pôde nad okcidentom, čo sa videlo ním nezadržiteľne ohrožené v oblasti občianskeho života. Tak preniesol sa boj s jedného poľa, na ktorom sa ukončil, na iné vyššie, aby sa s tohto opäť vrátil neskoršie na ono. Nové víťazstvá, ktoré teraz materský princíp sám vedel vydobyť nad prenikaním čisto duchovného

otcovstva, ukazujú, ako ťažko bude ľudstvu všetkých dôb a za vlády najrozmanitejších náboženstiev premôcť silu hmotnej tiaže prirodzenosti a dosiahnuť najvyšší cieľ svojho určenia, pozdvihnutie pozemského bytia k jasnosti božského otcovského princípu.

V poslednom skúmaní dosiahol svojho prirodzeného uzáveru myšlienkový okruh, v ktorom sa pohybuje nasledujúce pojednanie. Skúmanie mlčky stojí pred hranicami, ktoré sa nevytvorily ľubovoľne, ale ktoré sú danosťou. Podobne nezávislá od slobodnej voľby je metóda skúmania a podania, ktorým som tu na poslednom mieste podložny ešte niekoľko vysvetlení. Dejinný výskum, ktorý všetko po prvýkrát shromaždil, overoval, spojoval, je donútený všade vyzdvihovať jednotlivosť a len pozvoľna kráčať k rozsiahlejším hľadiskám. Všetok úspech záleží od čo možno najdokonalejšieho shromaždenia materiálu a jeho nezaujatého čisto objektívneho hodnotenia. Tým sú dané obe hľadiská, ktoré určujú rozvíjanie nasledujúceho pojednania. Ono usporadúva všetku látku podľa národov, ktoré tvoria najvyšší princíp rozčlenenia a otvára každý odstavec skúmaním jednotlivých, zvlášť významných svedectiev. Je prirodzenosť nášho poznávania, že ono ideový okruh materského práva nemôže sdeliť v logickom vývoji, viac však treba mu podľa obsahu zpráv zdôraznene vynímať u tohto národa túto a iného onú stránku a tiež s tou istou otázkou častejšie sa vyrovnávať.

Tak rastie so skúmaním aj samo poznanie. Medzery sa zaplňujú. Prvé pozorovania sa potvrdzujú novými, modifikujú a rozširujú. Poznanie sa pozvoľna uzatvára, porozumenie získa vnútornú súvislosť, vynorujú sa vždy vyššie hľadiská a napokon dosiahnu všetky svoje sjednotenie v jednotnosti najvyššej myšlienky. Väčšia radosť ako radosť nad výsledkom je tá, ktorá doprevádza stupňovitý vzrast skúmania. Ak nemá podanie stratiť tento pôvab bádania, tak sa nesmie najmä na to zamerovať, aby sdelovalo rezultáty, ale líčilo ich vytváranie a pozvoľný vývoj. Nasledujúce pojednanie žiada najmä preto všade spoluprácu a spoluštúdium i prezrádza neustále starosti, že jeho pôvodca nevstupuje nerušene do stredu medzi vlastné pozorovanie čitateľovo a predkladanú antickú látku, a tým odlúdi k sebe pozornosť od predmetu, ktorému ona jedine náleží. Cení sa iba to, čo sa samo získalo, a nič neodhadzuje ľudská prirodzenosť tak ďaleko od seba, ako to, čo sa hotove predkladá. Predkladaná kniha nečiní si iný nárok na verejnosť, ako učenému skú-

maniu dať novú, nie ľahko dokončiteľnú látku k premýšľaniu. Ak nenesie v sebe túto podnecujúcu silu, tak rada ustúpi na skromné miesto čistej predpráce a potom sa tiež ľahostajne podrobí zvyčajnému osudu všetkých prvých pokusov, že sa od nasledovníkov podceňuje a posudzuje iba podľa nedostatkov a podľa nedokonalostí.

DOSLOV PREKLADATEĽA

J. J. Bachofen (1815—1887) bol prvým synom z mladého a šťastného manželstva. Otec i so svojimi predkami, ctihodnými a zámožnými basilejskými obchodníkmi s hodvábom, ktorí sa venovali s obľubou umeniu ako i zbierkam obrazov, preniesol na svojho syna výraznú črtu patricija a najmä jasnosť ducha, Basilejčanom typickú. Osudovejším vplyvom pôsobila na Bachofena jeho matka, s ktorou bol bytostne veľmi úzko spojený a ktorá mu bola stredobodom života. Takto jej venoval svoje najväčšie dielo »Materské právo«: »O Tvojej láske a vernosti budem hovoriť, dokiaľ nám život trvá«. Ona mu darovala vnímavého ducha, smysel pre krásu cudzích diaľav, hlbokú prirodzenosť a pokoru ženy a vážnosť pred všetkým božským. Študoval na Pedagogiu, známom svojím pestovaním klasických rečí, kde sa prvýkrát oboznámil s antickým svetom. Vo svojich »Životných spomienkach« píše, že poznanie staroveku mu bolo od začiatku jediným cieľom. Od štúdia filologie prešiel na štúdium práv, čo sa vysvetľuje tým, že videl v rímskom práve prameň poznania antického ducha. Tu sa úzko zblížil so slávnym Savignym, hlavou romantickej historickej školy práva, pre ktorého napísal o 20 rokov neskoršie spomenuté »Životné spomienky«. Savignyho učenie o »Volksgeiste«, ako o nerozlučne splývajúcom s minulosťou, bolo mu veľmi blízkym. Zažíva pocit organicky-nevedomého prúdu všetkého žijúceho, čo je charakteristické pre romantického ducha, avšak u Bachofena stvárnené tak dokonale, že svojou geniálnou intuíciou objavil nový zákonitý svet, a tým predišiel o desaťročia vedný vývin. I dnes ešte ťažko súperíme s jeho analýzami hlbinno-psychologickými. Štúdium staroveku mu ukázalo, že vtedajšia metóda bádania, zastupovaná Niebuhrom a Mommsenom, je neschopná odhaliť vnútornejšiu zákonitosť historického dejstvovania. Bachofen šiel svojou cestou, za čo ho neuznávala vtedajšia veda o praveku, moderný metodologický vývin však ho zasa pokladá za svojho priekopníka. V práci »Die Grundlagen des römischen Staatsrechts« zásadne načrtáva svoje hľadisko, podľa ktorého rímsky štát vo

svojich právnych formách spočíva na náboženských náhľadoch, ako to jasne dosvedčujú auspície a auguriá. Bachofen považuje náboženstvo za hybnú silu dejinného vývoja, čo zrejme zapadá do spôsobu myslenia romantickej doby, a je najmä u Bachofena odôvodnené zvláštnym myšlienkovým položením, ktoré sa vytvorilo objavením tak zákonitého vývinového systému, ktorý síce v skutočnosti existuje, ale iba ako jeden z vývinových aspektov, koordinovaných s ostatnými aspektami. Encyklopedie skromne spomínajú iba právnickú stránku jeho diela, ktorá sa dnes pokladá za menej významnú. Môžeme povedať, že Bachofen sa objavuje v celkom novom svetle a zhodnotení.

Stručne uvedieme jeho najdôležitejšie práce: Versuch über die Gräbersymbolik der Alten, Basel 1859. Das Mutterrecht. Eine Untersuchung über die Gynaikokratie der alten Welt nach ihrer religiösen und rechtlichen Natur, Stuttgart 1861. Die Sage von Tanaquil. Eine Untersuchung über dem Orientalismus in Rom und Italien, Heidelberg 1870.

Prítomný preklad úvodnej kapitoly jeho veľkého diela »Das Mutterrecht« približuje nám výstižne jeho svojrázny duchovný svet. Bachofenov výraz prezrádza radosť nad objaveným svetom, opojenie z nových ďalekosiahlych myšlienkových uzáverov a celú svojráznosť romantického myslenia, čo bude iste cudzím dnešnému zekonomizovanému mysleniu. Nesmieme zabudnúť, že Bachofen vkročil do dovtedy neznámej oblasti, takže jeho dielo nesie pečať objaviteľského génia.

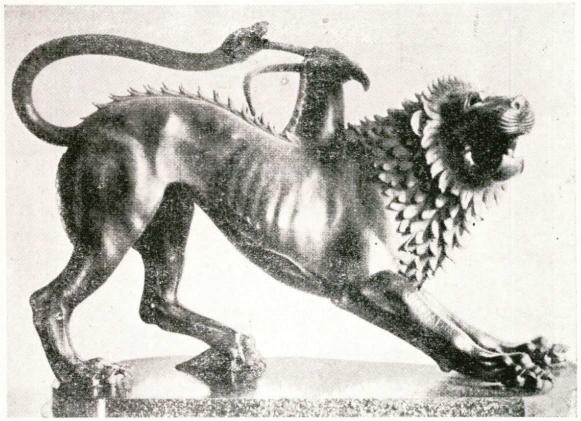

Chiméra. Etruský bronz z konca IV. stor. pr. Kr., opravený Benvenutom Cellinim
Neapol, Národné múzeum.

VYSVETLIVKY

Afrodite: grécka bohyňa lásky a ženskej krásy (rímsky Venuša), dcéra Zea a Diany.

Achilles: grécky bohatier v trojskej vojne, syn Peleov a Thetidin. Padol trafený Paridovým šípom.

Aias: Malý Aias alebo menovaný i Aias Lokrov, ukradol podľa povesti vešticu Kassandru z oltára Athény.

Ailovia: jeden z hlavných gréckych kmeňov v Malej Ázii.

Aischylos: (525—486 pr. Kr.) prvý veľký grécky tragik.

Aitolovia: obyvatelia hornatého kraja v Aitolii (v strednom Grécku).

Alkmaios: mýtická postava. Na rozkaz svojho otca zavraždí svoju matku Erifyle, aby smieril jej porušenie manželstva.

Apollo: syn Zea a Lety, boh svetla a umení.

Aristofanes: (450—350 pr. Kr.) najväčší zástupca gréckej komédie (Oblaky, Jazdci, Vtáci, Lysistrata, Žaby).

Arkadia: kraj v strede Peloponézu.

Atalanta: arkádska A. — dcéra Jasova a Klyménina, boiótska A. — dcéra Schoineona.

Athéna: založila Atény, bohyňa remesiel, umenia, vied a vojny.

Atika: polostrov vo východnom Grécku s hlavným mestom Grécka Aténami.

Bellerofon: vedľa Sizyfa národný héros Korintu. Syn morského boha Glauka.

Danaidy: 50 dcér kráľa Danaosa. Počas svadobnej noci zavraždili okrem jedného všetkých svojich mužov.

Demeter: rímsky Ceres, bohyňa zeme, úrody, roľníctva, a preto bohyňa usporiadaného spoločenského života, manželstva.

Diodor: Sicílčan († po 27), napísal medzi 60. a 30. r. pr. Kr. »Bibliotéku«, ktorá líči svetové dejiny od začiatku sveta až do Césarovho britanského ťaženia.

Dionýzos: tiež Bakchus, syn Jupiterov, boh vína, smyselnej zábavy, mužskosti.

Diotima: mytická postava Platonova v dialogu »Symposion«, ktorá so Sokratom filozofuje o láske.

Eileithyia: bohyňa vánku, porodu, zvláštna forma prejavu Hery, Afrodity a Artemidy.

Eleusinická služba: v slávnom kultovnom meste Eleusis v Atike poriadaly sa »eleusinie«, tajomný to kult Demetry, Kory a Dionýza.

Epicefyrickí Lokrovia: do južného Talianska presťahovaní Lokrovia.

Erinye: v gréckej mytológii bohyne chrániace svetový poriadok a trestajúce priestupky. Chránia najmä rodičov voči deťom.

Euripides: (485—407) veľký grécky tragik.

Eustat: († 1192) aricibiskup tesalónsky v Makedónii, kommentátor. Zanechal významné diela pre skúmanie staroveku.

Fallos: u starých Grékov symbol plodnej sily.

Filostrat: krasorečník atický na dvore Severov. Napísal okolo roku 220 po Kr. románovú biografiu veľkého hérosa Apollonia z Tyany.

Filopatorovia: postavy v mýtu a dejinách, ktoré sú pôvodu a príbuzenstva duchovného naproti hmotno-telesnému.

Gorgo: v gréckej mytologii hrozná obluda, ktorú splodily morské bytosti Forkys a Kétó.

Hefaistos: grécky boh ohňa, syn Zéva a Héry, rodiaci sa v búrke za hromu a blesku.

Heliodor: žil okolo 300 pr. Kr. Napísal milostný román »Theagenes a Charikleia«.

Herakles: héros starého Grécka s veľkým množstvom mýtov a umeleckých pamiatok, syn Zéva a smrteľnej Alkmény.

Hesiod: veľký epik gréckeho staroveku, žil okolo 700 pr. Kr.

Hesperia: mytická zem staroveku, ležiaca na západe.

Hetery: u Grékov dievky predávajúce svoje telo za peniaze.

Chtonický: prímenie bohov a bohýň gréckych, ktoré majú nejaký vzťah k zemi a podzemiu.

Isis: egyptská bohyňa, sestra a manželka Osirisa, matka Horova.

Jamidovia: slávny mudrcký rod v Olympii.

Joxidovia: potomci Theseovho strýca Joxa.

Kalamos: krásny syn boha Maiandra.

Kandaka: povestná kráľovná Indie.

Kantabri: iberský kmeň v severnom Španielsku.

Karovia: obyvatelia kraja Karia v juhozápadnej Malej Ázii, príbuzní Lykiom.

Karpos: syn Zefyra, nežnou láskou spojený s Kalamom.

Kaukoni: kmeň obývajúci západný Poloponéz a Arkádiu.

Kekrop: pôvodne attický lokálny démon. Pripisuje sa mu zavedenie monogamie.

Klearch: žiak Aristotelov.

Kleitos: meno dvoch generálov Alexandra Veľkého.

Klytaimnestra: v gréckej mytologii dcéra kráľa spartského Tyndarea a Lédy.

Kora: tiež Persefone, bohyňa zeme.

Kybela: bohyňa uctievaná na vysočine maloázijskej v Lýdii a Frýgii, personifikácia večne tvorivej sily matky prírody.

Leodameia: dcéra Akastova, manželka Protesilaova.

Lelegovia: u Homéra sa menujú obyvatelia z Pedazu, ináč pôvodní obyvatelia Karie.

Lemnické ženy: ženy ostrova Lemnos usmrtily podľa mýtu všetkých mužov na ostrove.

Luna: bohyňa mesiaca.

Lykiovia: obyvatelia Lykie, pobrežného kraja v juhozápadnej Malej Ázii.

Mantika: starogrécke veštecké umenie.

Mantinea: grécke mesto vo východnej Arkádii.

Matrona: (latinsky) vydatá počestná dáma.

Melampos: slávny veštec starogrécky, zaviedol do Grécka Dionýzov kult podľa vzoru egyptského Osirisa.

Minyovia: predbojotský kmeň stredného Grécka.

Nikolaos z Damašku: dvorný filozof kráľa Herodesa.

Orest: v gréckej mytologii syn Agamemnona a Klytaimnestry. Pre matkovraždu prenasledovaný Erinyami.

Orfický: tak sa menujú náboženské spoločnosti, ktoré svoje mystérium a teologiu odvodzujú od povestného básnika gréckeho staroveku Orfea.

Omfalé: kráľovná lýdska, tak okúzlila Heraklea, že za ňu konal ženské práce, zatiaľ čo ona nosila jeho zbraň.

Osiris: egyptský boh, pôvodne boh zeme a jarného znovuzrodenia prírody, pozdejšie boh a vládca mŕtvych.

Peisistratos: tyran aténsky.

Pelasgovia: u Homéra národ západnej Thessalie s hlavným mestom Larisa. Pozdejší autori spojujú názov vždy s mestom Larisa.

Perseus: syn Zeov.

Polybios: (asi 201—120 pr. Kr.) vedľa Thukydida najväčší dejepisec grécky.

Poseidon: (rímsky Neptun) brat Zeov, pán tekúcich vôd a mora.

Ptolemaios: syn Lagov, vojvodca Alexandra Veľkého, po jeho smrti miestodržiteľ v Egypte.

Sabinovia: až do cisárskej doby povestný kmeň taliansky, otužilý, statočný a mravne zachovalý.

Samotrákia: ostrov v časti egejského mora.

Sarpedon: podľa povesti syn Zeov a Europy.

Sapfo: slávna lyrička na ostrove Lesbos.

Schoineus: podľa Hesioda otec Atalanty.

Simonides (556—468 pr. Kr.) jeden z najvýznamnejších gréckych chórových lyrikov.

Strabon: (asi 68 pr. a 20 po Kr.) napísal svojou »Geografiou« (v 17 knihách) zemepisnú prílohu k Diodorovmu dielu.

Teleboiovia: povestný národ, ktorý sa zdá byť príbuzný a identický s obyvateľmi ostrova Taphos (dnes Meganisi).

Tellus: v starom Ríme bohyňa zeme a jej úrody.

Theseus: v gréckej mytologii najväčší héros kmeňa iónskeho, obrovský silák, syn aténskeho kráľa Aigea a Aithy.

Varro: (116—27) pr. Kr.) zo starého rodu, priateľ Pompejov a vojvodca v Španielsku. Zo spisov: »Rerum rusticarum libri III«, »Antiquitates«.

Uranos: v gréckej mytologii boh nebies, s matkou Gaiou (bohyňa zeme) splodil Titanov, Kyklopov a Hekatoncheiry. Pretože ich zavieral pod zem, na návod Gaii najmladší z Titanov Kronos ho vykliešti a sám sa ujal vlády.

Zeus: najvyšší boh starých Grékov, pôvodu indoeuropského, všemohúci vládca svetla a nebies i povetria, ovládajúci svojím štítom mraky, hrom, blesk a dážď.

OBSAH:

Karol Terebessy: Johann Jakob Bachofen — predchodca hlbinnej psychologie — — — — — — — — — — — — 5
J. J. Bachofen: O materskom práve — — — — — — — — 13
Doslov prekladateľa — — — — — — — — — — — — 63
Vysvetlivky — — — — — — — — — — — — — 65

Toto dielo

Johanna Jakoba Bachofena

O MATERSKOM PRÁVE

v preklade Daniela Husára

vyšlo r. 1942

ako 2. sväzok

Urbánkovej vedeckej knižnice

ktorú rediguje Karol Terebessy

a vydáva

Nakladateľstvo Urbánek a spol.

Trnava

Vytlačila v 2000 exemplároch

Knihtlačiareň Urbánek a spol., Trnava